BIULETYN
INSTYTUTU GOSPODARSTWA NARODOWEGO
BULLETIN OF THE POLISH INSTITUTE FOR ECONOMIC RESEARCH

Komitet Redakcyjny: – *Editiorial Committee*:
J. RUDZIŃSKI. dr. W. HAGEMEJER. dr. J. ZAGÓRSKI

Sekretarz: – *Secretary*:
mgr. W. IWASZKIEWICZ

Biblioteka Jagiellońska
1001986802

Nr. 5 | SIERPIEŃ — 1947 — AUGUST | Rok 2 Year

TREŚĆ — *Contents*

Położenie gospodarcze Polski w 1946 r. — *Economic situation of Poland in 1946*

PRZEGLĄD OGÓLNY

W. Hagemejer

9/F3 II 2009

Sytuacja gospodarcza w ciągu roku 1946 rozwijała się korzystnie i tempo odbudowy utrzymane było w sezonie inwestycyjnym tego roku na wysokim poziomie. Rozwój gospodarczy w tym roku był już wynikiem planowania obejmującego zarówno produkcję i zużycie materiałów jak i finansową stronę odbudowy. Plan ten zastąpił dorywczą odbudowę poszczególnych zakładów produkcyjnych i był poprzedzającym stadium planowania gospodarczego na dłuższe okresy. Przy istniejącej kontroli materiałowej oraz dodatkowej podaży towarów UNRRA niekorzystne zjawiska żywiołowe w dziedzinie cen w niewielkim tylko stopniu wpłynęły na wykonanie planu.

Produkcja przemysłowa wzrastała w ciągu roku, choć tempo wzrostu nie mogło być tak silne, jak w poprzednim roku, kiedy zależało tylko od uruchomienia zakładów przemysłowych. Wzrost wartości netto produkcji przemysłowej wynosił w ciągu całego roku 37%, wskaźnik obliczony przy podstawie 1938 = 100 osiągnął na koniec roku poziom 93,2.

Wzrost produkcji w poszczególnych kwartałach był niejednakowy i kwartał drugi i czwarty wykazują najsilniejsze tempo rozwoju produkcji. Najsilniej wzrastała w ubiegłym roku produkcja dóbr inwestycyjnych, bo o 47% w stosunku do stanu z początku roku. Poziom osiągnięty na koniec roku wyniósł 85,1 (1938 = 100). Na drugim miejscu stała produkcja dóbr spożycia, gdzie wzrost wynosił 38%, a poziom osiągnięty na koniec roku — 77,8, produkcja dóbr energetycznych wzrosła w ciągu roku o 29% i osiągnęła wskaźnik 130,5.

Taki relatywny układ wskaźników produkcji wyznaczony był zdolnością produkcyjną aparatu tych gałęzi produkcji i ich zaopatrzeniem w surowce i nie zależał od tempa inwestycyjnego. Z poszczególnych działów przemysłu najwyższy poziom wskaźnika produkcji osiągnęła produkcja energii elektrycznej zbliżając się do produkcji niemal dwukrotnie wyższej niż przed wojną (wskaźnik 182,7), na drugim miejscu mamy wskaźnik przemysłu metalowego wynoszący 140,9. Do przemysłów wykazujących w roku 1946 najniższy poziom produkcji należy przemysł skórzany, tytoniowy i mineralny. Powodem niskiego kształtowania się wytwórczości w tych gałęziach produkcji, a także i okresowych zastojów w innych działach, było niedostateczne zaopatrzenie ich w surowce zagraniczne i w materiały pomocnicze, na drugim miejscu należy wymienić stan urządzeń technicznych, które pozwalały na utrzymanie ruchu w wielu zakładach tylko przy ciągłych remontach. I pod tym względem uzupełnienie krajowej produkcji maszyn i urządzeń przemysłowych importem z zagranicy

jest nadal koniecznością, a import ten nie stał w roku 1946 na odpowiednio wysokim poziomie

Zatrudnienie w przemyśle wzrastało w ciągu całego roku 1946 i wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 36,7%, a całkowite zatrudnienie w przemyśle upaństwowionym osiągnęło na koniec roku liczbę 805 tys. robotników. Wydajność pracy nie zmieniła się wiele w ciągu roku znacznie i wzrost zatrudnienia szedł prawie równolegle do wzrostu produkcji. Rozwój zatrudnienia w przemyśle postępował równomiernie w ciągu całego roku. Wzrost zatrudnienia w roku 1946 odbywał się równolegle ze wzrostem podaży pracy, dotychczas dorywczo zatrudnionej w nieregularnym handlu, lub niezatrudnionej, tak, że pomimo iż wzrost zatrudnienia wynosił w ciągu roku przeszło trzecią część stanu początkowego, nie występowały żadne zjawiska krytyczne świadczące o napięciu na rynku pracy; w ciągu roku 1946 rejestruje się pewne bezrobocie, które ma jednak charakter marginesowy i ogranicza się do niektórych tylko kategoryj pracowników, jak kobiet i niewykwalifikowanych.

Finanse Skarbu Państwa. W ciągu roku 1946 wyodrębnić należy dwa okresy — pierwszy kwartał do końca marca 1946, kiedy wydatki skarbowe dokonywane były na podstawie krótkotrwałych prowizorycznych planów i następne trzy kwartały do końca roku, kiedy obowiązywał pierwszy budżet. Okres pierwszy charakteryzuje się deficytowością gospodarki państwa. Wydatki wynoszą w tym okresie 12.513 mil. zł, zaś dochody — 8.576 mil. zł, łączny za tym deficyt kwartału wyniósł 3.937 mil. zł. Deficyt wynikający z bieżącej działalności administracji wynosił w tym okresie 1.155 mil. zł, resztę, t. j. 2.782 mil. zł, stanowi deficyt wynikający z inwestycji finansowanych dotacjami skarbowymi. Następne kwartały przynoszą stopniowy coraz wyższy stopień pokrywania zwyczajnych wydatków wpływami skarbowymi, tak że za trzy kwartały budżetu 1946 ogólnej sumie wydatków bieżących 50.054 mil. zł odpowiada suma wpływów 57.837 mil. zł i nadwyżka 7.783 mil. zł. Wydatki inwestycyjne wynosiły w tym okresie sumę 9.933 mil. zł, a ogólny deficyt 2.150 mil. zł.

Inwestycje. Państwowy Plan Inwestycyjny za trzy kwartały 1946 roku przewidywał wydatkowanie w tym okresie łącznej sumy 38.164 mil. zł na inwestycje. Z kwoty tej 13.384 mil. zł miało być wydane z dotacji skarbowych, zaś 27.780 mil. zł z kredytów dostarczonych przez banki. Podział sum preliminowanych ok. 42% przewidywał na komunikację, ok. 25% na odbudowę przemysłu, zaś reszta miała być zużyta na odbudowę zniszczonych miast i osiedli, kredyty rolne itd. Kwoty wydatkowane wyniosły 30.570 mil. zł, z czego inwestycje z dotacji skarbowych 9.933 mil. zł, zaś inwestycje finansowane z kredytów bankowych — 20.637 mil. zł. Kwoty wyliczone obejmują jedynie sumy przyznane i podjęte do końca roku. Razem z kwotami podjętemi w I kwartale 1947 r. stopień wykonania planu wyniósł 95% sum preliminowanych.

Rynek pieniężny i kredytowy. Wykonanie planu postawiło aparat pieniężny i kredytowy wobec nowych zadań. Konieczne było uruchomienie kredytów inwestycyjnych średnio i długoterminowych oraz silne zwiększenie kredytów krótkoterminowych dla finansowania wzrastającej produkcji i obrotów.

Ogólny wzrost kredytów krótkoterminowych wyniósł w ciągu roku 42.310 mil. zł, zaś stan na koniec grudnia 1946 52.528 mil. zł. Wzrost kredytów krótkoterminowych szedł częściowo na uzupełnienie lub stworzenie nowych rezerw kasowych przemysłu i handlu przy rosnących obrotach, częściowo zaś wynikał ze zwiększenia sumy wypłat przemysłu na płace i przystosowania płac do poziomu kosztów utrzymania. Całkowity miesięczny fundusz płac przemysłu państwowego wzrósł z sumy 1.081 mil. zł w styczniu do 4.908 mil. zł w grudniu 1946.

Stan kredytów średnio i długoterminowych wynosił na koniec roku 22.389 mil. zł, wynikły one z akcji inwestycyjnej i zostały prawie w całości udzielone w ciągu roku 1946.

Finansowanie planu inwestycyjnego i rosnących obrotów przekraczało własne i powierzone środki banków i musiało się w dużej mierze oprzeć na refinansowaniu tych kredytów w Narodowym Banku Polskim, którego emisja banknotów rosła odpowiednio, osiągając na koniec grudnia stan 60.066 mil. zł. Działalność administracji publicznej nie była w roku 1946 źródłem emisji, pomimo przeprowadzonych i tu podwyżek płac w połowie roku. Zadłużenie Skarbu Państwa w Narodowym Banku Polskim, wynoszące na ultimo 1945 roku 21.236 mil. zł, spadło na koniec grudnia 1946 roku do 21.000 mil. zł. Cała więc działalność inwestycyjna sfinansowana dotacjami skarbowymi opierała się w roku 1946 na nadwyżkach wpływów nad bieżącemi wydatkami oraz na operacjach kredytowych takich, jak Pożyczka Odbudowy i bilety skarbowe.

Ceny. W roku 1946 utrzymany był niejednolity system cen, polegający na stosowaniu innych cen w obrotach wewnętrznych sektora publicznego, a innych w tranzakcjach poza tym sektorem. Obok tego działał wolny rynek towarów i usług, na którym nie działały żadne ograniczenia ilościowe zakupów i ceny notowane były najwyższe i najbardziej wrażliwe na zmienne nastroje rynku. W tych warunkach poziom cen wolnorynkowych był funkcją tworzonych przez akcję inwestycyjną dochodów oraz dążności do wydawania tych dochodów, i akumulowanych oszczędności pieniężnych. Wielkość dochodów niekontrolowanych i oszczędności pieniężnych była w tym okresie wynikiem braków towarowych na rynkach, obroty produktami przemysłu państwowego nabywanymi po stosunkowo niskich cenach odgrywały tu także znaczną rolę. Ruch cen wolnorynkowych detalicznych w roku 1946 wykazuje ogólną zwyżkę tych cen o 31%.

Bardzo ważną pozycją w zaopatrzeniu rynku towarów konsumcyjnych były w roku 1946 dostawy UNRRA, których wartość w cenach 1938 roku oszacować można na 807 mil. zł.; uzupełnienie tymi towarami zaopatrzenia zatrudnionych w sektorze publicznym umożliwiło

utrzymanie niskiego poziomu płac i niewielki stosunkowo wzrost cen w omawianym okresie. Ze względu na niskie ceny pobierane za towary UNRRA rola ich w drenowaniu rynku pieniężnego była niewielka w stosunku do ogólnej ich masy rzuconej na rynek.

RYNEK PIENIĘŻNY W POLSCE

Sprawozdanie za okres 1.X.45 do 31.XII.46 r.

W. Fischer

Pierwszym zabiegiem na rynku pieniężnym w Polsce powojennej była zmiana pieniądza, przy czym w sposób nader drastyczny, a właśnie dlatego skuteczny, dokonano zabiegu deflacyjnego przez zlikwidowanie większości środków pieniężnych, znajdujących się na rynku. W obiegu pozostała tak nieznaczna ilość pieiądza, że nie pozwalała nawet na rozwikłanie minimalnego obrotu towarowego, jaki istniał podówczas. Dzięki temu powstała możliwość stopniowego zwiększania ilości środków pieniężnych bez obawy powstania kumulatywnych procesów inflacyjnych. Możliwość powiększenia obiegu pieniądza pozwoliła na zdobycie przez Skarb Państwa środków na wojsko i zabezpieczenie urządzeń przemysłowych, a także na inne wydatki państwowe. W pierwszym okresie sumy, wydatkowane na zabezpieczenie i pierwsze prace nad uruchomieniem przemysłu i komunikacji w sektorze państwowym miały charakter dotacji ze Skarbu Państwa. Dopiero w następnym okresie, po oswobodzeniu całego kraju i zakończeniu wojny, rozpoczęto finansowanie życia gospodarczego za pomocą organizowanych od nowa banków, przy czym poszczególnym instytucjom finansowym zostało powierzone zasilanie w pieniądz odpowiednich sektorów gospodarki.

I. Narodowy Bank Polski.

Narodowy Bank Polski jest instytucją emisyjną i jako taki udzielał kredytu bieżącego Skarbowi Państwa oraz kredytów refinansowych bankom. Pnadto N. B. P. udzielał kredytów bezpośrednich (eksportowych i obrotowych). W okresie sprawozdawczym kredyty te udzielane były głównie dla przemysłu węglowego, hutniczego i włókienniczego.

Działalność emisyjna Banku rozpoczęła się wymianą pieniądza okupacyjnego. Do początku okresu sprawozdawczego dalsza emisja oparta była głównie na zadłużeniu Skarbu Państwa. Konieczność powstania poważnych niedoborów budżetowych i ich pokrywania z kredytów w Banku Emisyjnym była w warunkach niezorganizowanego życia gospodarczego i niezorganizowanej administracji oczywista. Znaczny popyt na pieniądz ze strony odbudowującego się życia gospodarczego przy jednoczesnym braku własnych środków operacyjnych banków wytworzył w ciągu r. 1945 i 1946 znaczne zapotrzebowanie na kredyt refinansowy w N. B. P., który w ciągu okresu sprawozdawczego stanowił stale zwiększającą się część podstawy emisji.

Cała emisja oparta była na 4 podstawowych składnikach: wymianie pieniędzy okupacyjnych, zadłużeniu Skarbu Państwa, kredytach refinansowych dla życia gospodarczego i kredytach bezpośrednich dla życia gospodarczego. Poniższa tabela ilustruje rozwój i udział tych grup w sumie emisji i rachunków żyrowych w ciągu okresu sprawozdawczego (uwzględniono tylko 3 ostatnie grupy, gdyż suma emisji opartej na wymianie pieniędzy nie uległa w ciągu okresu istotnym zmianom).

Stosunek poszczególnych grup aktywów N. B. P. do sumy emisji i r-ków żyrowych.

Tabl. I — w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Emisja + rachunki żyrowe N. B. P.	Dług Skarbu P. w N. B. P.	Dług Skarbu P. w %% emisji i rachunków żyrowych	Kredyty refinansowe	Kredyty refinansowe w %% emisji i rachunków żyrowch	Kredyty bezpośrednie	Kredyty bezpośrednie w %% emisji i rachunków żyrowych
1	2	3	4	5	6	7	8
1945							
XII	32 314.0	21 236.1	65,7	6 136.8	19,0	824,7	2,6
1946							
I	32 804,6	20 163,2	61,5	6 821,7	20,8	860,7	2,6
II	35 190,2	21 264,0	60,4	8 300,0	23,6	1 368,7	3,9
III	38 056,2	22 213,9	58,4	8 976,5	23,6	2 168,5	5,7
IV	41 712,4	22 952,6	55,0	9 802,6	23,5	4 417.0	10,6
V	44 742,8	22 658,3	50,6	10 804,4	24,1	6 199,8	13,9
VI	47 741,9	21 871,5	45,8	12 573,9	26,3	8 631,6	18,1
VII	51 687,1	21 657,3	41,9	13 366,7	25,9	11 598,3	22,4
VIII	57 295,0	21 176,0	37,0	15 720,8	27,4	14 970.2	26,1
IX	63 089.0	20 850,6	33,0	17 776,9	28,2	19 087,0	30,3
X	61 161,1	21 065,2	29,6	21 748,6	30,6	22 326,3	31.4
XI	76 165,3	20 749,1	27,2	28 930,3	38,0	18 952.0	24.9
XII	23 629,5	21 000,1	25.1	32 784,0	39,2	17 498,1	20,9

Stały w ciągu okresu wzrost emisji, wynoszący przeciętnie około 3 miliardów zł. miesięcznie, powodowany był począwszy od stycznia 1946 r. przez wzrost kredytów dla życia gospodarczego. Wzrost emisji był w okresie sprawozdawczym pochłaniany w głównej mierze przez wzrost obrotowych rezerw kasowych drobnych przedsiębiorstw i wzrost dochodowych rezerw kasowych osób prywatnych.

II. Banki.

Przy organizowaniu banków zastosowano podział zakresu ich pracy. Główny podział przebiega analogicznie do istniejącego podziału całości życia gospodarczego na sektory państwowy, spółdzielczy i prywatny. W każdym z tych sektorów pracują banki wyłącznie dla nich przeznaczone.

W sektorze państwowym oprócz Narodowego Banku Polskiego działają Bank Gospodarstwa Krajowego i Państwowy Bank Rolny. Ponadto należy tu jeszcze Pocztowa Kasa Oszczędności, która jednak odgrywa jedynie rolę zbiornicy wkładów.

Bank Gospodarstwa Krajowego prowadzi działalność kredytową długo-, średnio- i krótkoterminową. W okresie sprawozdawczym kredyty udzielane były przede wszystkim dla przemysłu, handlu i komunikacji w sektorze państwowym oraz na cele budownictwa we wszystkich sektorach. Tablica II przedstawia rozwój wykorzystanych kredytów krótko i średnioterminowych w okresie od października 1945 r. do grudnia 1946 r.

Wyraźne przesunięcie na rzecz kredytów średnioterminowych (inwestycyjnych) w III kwartale spowodowane zostało objęciem przez B. G. K. zadania rozdzielania większości kredytów w ramach Państwowego Planu Inwestycyjnego z jednej strony oraz przejęciem udzielania kredytów obrotowych dla najważniejszych przemysłów przez Narodowy Bank Polski z drugiej strony. Ponadto pewna część dawnych kredytów obrotowych B. G. K. została skonwertowana na kredyty średnioterminowe ze względu na faktyczne zużycie tych kredytów na cele inwestycyjne w okresie poprzednim.

Kredyty B. G. K.

Tabl. II w milionach zł.

Stan na ultimo miesiąca	Kredyty średnio-terminowe	Kredyty krótko-terminowe	Razem kredyty dla przemysłu i handlu (2 + 3)
1	2	3	4
1945			
X	.	.	3 359,4
XI	.	.	4 150,3
XII	.	.	5 182,3
1946			
I	573,2	5 965,1	6 538,3
II	887,3	6 543,3	7 430,6
III	1 477,6	7 442,2	8 919,8
IV	1 862,6	7 299,8	9 162,4
V	2 863,5	7 123,9	9 987,4
VI	4 346,3	6 795,8	11 142,1
VII	6 371,5	6 940,2	13 311,7
VIII	10 859,6	7 315,8	18 175,4
IX	12 537,8	7 452,4	19 990,2
X	14 016,4	8 358,7	22 375,1
XI	16 267,3	9 555,4	25 822,7
XII	19 501,7	11 005,6	30 507,3

Największe wykorzystanie kredytów średnioterminowych wykazały przemysły: energetyczny, węglowy i hutniczy oraz komunikacja kolejowa.

Stan udzielonych i wykorzystanych kredytów długoterminowych (budowlanych) wyraża się na dzień 31.III.1946 r. sumą 196,8 mil. zł, zaś na dzień 30.VI.1946 r. — 275,3 mil. zł, z czego 158,2 mil. zł z lokat Ministerstwa Odbudowy. Do końca okresu sprawozdawczego suma wykorzystanych kredytów budowlanych wzrosła do 401,1 mil. zł.

Poniższa tabela przedstawia rozwój sumy ogólnej kredytów udzielanych przez B. G. K. w okresie sprawozdawczym, z podziałem na kredyty krótko-, średnio- i długoterminowe.

Tabl. III w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Kredyty krótkoterminowe	%	Kredyty średnio-terminowe	%	Kredyty długoterminowe (budowlane)	%	Ogólna suma wykorzyst. kredytów
1	2	3	4	5	6	7	8
1946							
I	5 965,1	89,3	573,2	8,6	143,3	2,1	6 681,6
II	6 543,3	86,1	887,3	11,7	165,1	2,2	7 595,7
III	7 442,2	81,6	1 477,6	16,2	196,8	2,2	9 116,6
IV	7 299,8	77,9	1 862,6	19,9	209,6	2,2	9 372,0
V	7 123,9	69,6	2 863,5	28,0	243,6	2,4	10 231,0
VI	6 795,8	59,5	4 346,3	38,1	275,8	2,4	11 417,9
VII	6 940,2	51,0	6 371,5	46,8	305,8	2,2	13 617,5
VIII	7 315,8	39,4	10 859,6	58,5	401,1	2,1	18 576,5
IX	7 452,4	36,4	12 537,8	61,2	502,9	2,4	20 493,1
X	8 358,7	36,4	14 016,4	61,0	607,6	2,6	22 982,7
XI	9 555,4	36,0	16 267,3	61,4	680,2	2,6	26 502,9
XII	11 005,6	35,2	19 501,7	62,3	773,1	2,5	31 280,4

Większość sum zgromadzonych na rachunkach B. G. K. miała formę rachunków bieżących, bądź też wkładów płatnych a vista. Ponieważ jednak część rachunków stanowiły niewyzyskane jeszcze sumy z pożyczek udzielonych przez bank, bądź też inne rezerwy kasowe przedsiębiorstw i instytucji państwowych, nie można uznać całej sumy rachunków natychmiast płat-

nych za pieniądz. W istocie B. G. K. traktuje znaczną część tych sum jako wkłady pochodzące z kreacji kredytów, do podjęcia ich są bowiem każdorazowo potrzebne dowody takie jak rachunki, listy płac itp.

Tabl. IV w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Suma ogólna wkładów i rachunków bieżących	W tym wkłady terminowe	Procent wkładów terminowych w sumie ogólnej
1	2	3	4
1945			
X	1 338,3	99,9	7,5
XI	1 588,5	119,2	7.5
XII	1 570.2	8,1	0,5
1946			
I	2 270.8	17.8	0.8
II	2 399,5	21,9	0,9
III	3 216,9	54,1	1,7
IV	3 188,1	87,6	2,7
V	3 977,5	207,6	5.2
VI	4 542,4	592,5	13,0
VII	5 903,4	1 352,2	22,9
VIII	11 247,5	1 980.8	17,6
IX	9 629,5	2 606,3	27,1
X	9 751,0	3 422,6	35,1
XI	9 041,9	3 738,3	41,3
XII	9 617.2	3 912,1	40,7

UWAGA: Tabela powyższa nie uwzględnia lokat Ministerstwa Skarbu, lokat celowych, lokat banków itp.

Ogólna suma wkładów i rachunków bieżących wzrastała w ciągu całego okresu sprawozdawczego, przy czym w II kwartale 1946 r. rozpoczął się szybki wzrost stanu rachunków terminowych. Wzrost ten spowodowany został w znacznej mierze utworzeniem specjalnych funduszów (inwestycyjnego i amortyzacyjnego), które gromadzone były na rachunkach terminowych w B. G. K. Tabela IV wykazuje wzrost sum złożonych w B. G. K. w ciągu okresu sprawozdawczego, ze szczególnym uwzględnieniem wkładów terminowych.

Większość funduszów B. G. K. pochodzi z kredytu refinansowego N. B. P. otrzymanego w postaci redyskonta bądź też otwartego kredytu.

Tabela V wykazuje rozwój wykorzystanych przez B. G. K. kredytów refinansowych N. B. P.

Tabl. V w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Redyskonto	Otwarty kredyt w N.B.P.	Wykorzystany przez B.G.K. kredyt refinansowy
1	2	3	4
1945			
XII	3 637,4	—	3 637,4
1946			
III	5 863,0		5 863,0
VI	7 197,5	—	7 197,5
IX	5 566,6	5 938,0	11 504.6
XII	4 416,8	18 073,8	22 490,6

Państwowy Bank Rolny ma za zadanie udzielanie kredytów dla rolnictwa i przemysłu rolnego. Sumy kredytów udzielonych przez P. B. R. wykazuje tablica VI.

Na rachunkach bieżących P. B. R. zgromadził bardzo poważne sumy stanowiące głównie rezerwy kasowe państwowego przemysłu rolnego. W praktyce Bank finansował większą część swej działalności kredytowej z sum zgromadzonych na rachunkach bieżących. Suma rachunków bieżących oraz wkładów oszczędnościowych wzrastała w ciągu okresu sprawozdawczego z 431,9 mil. zł w październiku 1945 poprzez 2.475 mil. zł w marcu 1946 r. do 6 724,9 mil. zł w sierpniu 1946 r., po czym suma ta zaczęła spadać osiągając na ultimo 1946 r. 4-619,3 mil. zł. Ten odpływ pieniędzy z banku spowodowany został podjęciem r-ków pochodzących z kreacji kredytu oraz wycofaniem z Banku Rolnego sum ze sprzedaży art. U. N. R. R. A. Do czasu, gdy rozpoczął się odpływ pieniądza z banku, P. B. R. korzystał w bardzo tylko nieznacznym stopniu z kredytu refinansowego (31.III. 46 — 440,8 mil. zł; 30.VI.46 — 1 172,8 mil. zł; 31.VIII.46 — 1 326,1 mil. zł). W ostatnich miesiącach okresu sprawozdawczego w związku z odpływem pieniądza z Banku wykorzystanie kredytów refinansowych poważnie wzrosło, osiągając na 31.XII.46 r. 5 637,7 mil. zł (881,2 mil. zł Otw. Kred. w N. B. P. oraz 4 756,5 mil. zł redyskonta).

Kredyty P. B. R.

Tabl. VI w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Kredyty krótkotermin.	Kredyty średniotermin.	Kredyty długotermin.	Ogólna suma udzielonych kredytów
1	2	3	4	5
1945				
X	595,7	—	76,1	671,8
XI	886,1	—	143,1	1 029,2
XII	1 078,3	2,1	178,4	1 258,8
1946				
I	1 338,3	1,0	240,0	1 579,3
II	1 797,3	4,5	270,0	2 071,8
III	2 393,8	13,8	342,8	2 750,4
IV	2 869,7	78,7	385,5	3 333,9
V	3 468,5	117,1	463.6	4 049,2
VI	4 295.5	180,9	495.0	4 971,4
VII	5 152.7	516,2	511,9	6 180,8
VIII	5 902.4	684,7	551,0	7 138.0
IX	6 091,3	1 070,0	603,0	7 764,3
X	6 888,7	1 174.0	903,1	8 965,8
XI	7 553,5	1 314.5	951,7	9 819,7
XII	7 633.2	1 778,2	928,1	10 339,5

Pocztowa Kasa Oszczędności

Tabl. VII w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Wkłady	R-ki bieżące
1	2	3
1945		
XII	5,4	1 942,5
1946		
III	9,5	2 907,5
VI	17,4	3 447,2
IX	32,1	4 399,0
XII	45,8	7 255,0

Suma wkładów zgromadzonych przez Pocztową Kasę Oszczędności jest, podobnie jak to ma miejsce we wszystkich innych instytucjach bankowych, minimalna. Obrót czekowy P. K. O., który stale wzrasta, pozwolił na zgromadzenie ilość poważnych sum na kontach czekowych.

Skutkiem zdecydowanej niechęci społeczeństwa do lokowania oszczędności na rachunkach bankowych znaczenie P. K. O. jako instytucji zdobywającej wkłady dla życia gospodarczego było zupełnie nieznaczne.

W sektorze intensywnie rozbudowującej się gospodarki spółdzielczej działały do końca czerwca 1946 r. połączone następnie w Bank Gospodarstwa Spółdzielczego dwa duże banki t. j. Bank „Społem" i Centralna Kasa Spółek Rolniczych oraz ponad 1.000 małych banków spółdzielczych o ograniczonym terytorialnie, bądź też branżowo zakresie działania.

Ze względu na niemal identyczny zakres pracy oraz sfuzjonowanie w ciągu okresu sprawozdawczego rozpatrzymy działalność obu dużych banków sektora spółdzielczego łącznie. Poniższa tabela podaje najbardziej charakterystyczne dla działalności tych banków składniki ich bilansów.

Banki Spółdzielcze.

Tabl. VIII w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Kredyty krótkotermin.	Wkłady termin. i oszczędn.	R-ki bieżące	Redyskonto i otw. kred. w N.B.P.
1	2	3	4	5
1945:				
X	1 492,0	17,1	734,5	.
XI	1 987,7	28,5	1 061,3	.
XII	2 127,2	9,6	1 386,2	.
1946:				
I	2 517 5	55,3	1 127,8	1 375,1
II	3 056,4	17,6	1 404,0	1 714,1
III	3 377,8	20,2	1 655,6	1 830,8
IV	3 744,2	18,4	1 807,6	2 104,4
V	4 366,5	23,0	2 144,2	2 369,9
VI	4 795,9	29,1	2 441,7	2 643,5
VII	5 472,0	16,7	2 948,8	3 439,2
VIII	5 861,0	10,5	3 360,7	3 521,8
IX	6 292,9	29,8	4 106,1	3 552,6
X	7 019,5	41,6	4 327,8	3 795,5
XI	8 506,6	54,1	3 958,5	5 244,1
XII	11 762,8	75,3	4 639,8	8 898,1

Działalność kredytowa oraz zbieranie wkładów przez małe banki spółdzielcze nie odgrywały w skali państwowej poważniejszej roli.

Ogólna suma udzielonych kredytów przez 890 instytucji tego typu (dla pozostałych brak danych) wyniosła na dzień 30.VI.46 r. — 244,0 mil. zł, w dn. 31.XII.46 r. wzrosła zaś do 554,2 mil. zł, dla 1.005 instytucji. Wkłady wyrażały się sumą 207,6 mil. zł (30.VI.46) i wzrosły do 466 mil. zł do 31.XII.46 r., przy czym na podkreślenie zasługuje fakt nieco większego udziału wkładów oszczędnościowych (30.VI.46 - 32,2 mil. zł, 31.XII.46 r. zaś — 171,0 mil. zł.) Redyskonto weksli przez małe banki spółdzielcze wyniosło wg stanu z 30.VI.46 70,3 mil. zł, a do 31.XII.46 r. wzrosło do 112,6 mil. zł.

W sektorze komunalnym działały dwa Banki Komunalne: Polski Bank Komunalny (głównie na terenie woj. centralnych, wschodnich i południowych) i Komunalny Bank Kredytowy (teren woj. zachodnich) oraz Komunalne Kasy Oszczędności. Banki Komunalne finansowały gospodarkę samorządową. Kredyty udzielane przez K.K.O. zasilały przedewszystkim sektor prywatny, lecz także nie ma danych o tym, jaka część udzielonych przez nie kredytów zasilała sektor prywatny, a jaka samorządowy. Pomiędzy Bankami Komunalnymi, a K.K.O. istnieje wzajemna współpraca, przy czym Banki Komunalne pomyślane są przede wszyskim jako rozdzielcy kredytów, a K.K.O. jako instytucje zbiorcze.

Tabela IX przedstawia rozwój działalności K. K. O w ciągu okresu sprawozdawczego.

Działalność K. K. O.

Tabl. IX w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Wkłady	R-ki bieżące	Udzielone kredyty krótkotermin.	Redyskonto
1	2	3	4	5
1945:				
XII	22,9	851,5	336,5	49,3
1946				
III	58,8	1 304,1	625,5	69,3
VI	114,6	1 407,1	970,4	132,2
IX	201,5	2 293,8	1 340,8	108,0
XII	316,5	3 570,2	1 851,3	109,2

Suma kredytów udzielonych przez K. K. O. jest mniejsza od sumy r-ków bieżących i wkładów.

Znaczne sumy składane są przez K. K. O. w bankach, głównie komunalnych. Sumy te, podobnie jak ogół rozliczeń międzybankowych, nie są uwzględnione w niniejszym opracowaniu.

Oba Banki Komunalne udzieliły wg stanu na dzień 31.XII.46 r. kredytów łącznej wysokości 763,6 mil. zł, (30.VI.46 — 412,7 mil. zł, 31.III.46— 247,0 mil. zł) oraz zebrały wkładów 75,4 mil. zł, (31.III.46 — 104,9 mil. zł), redyskontując jednocześnie weksli na sumę 190,4 mil. zł (łącznie z Otw. Kred. w N. B. P. w sumie 90,3 mil. zł). Ponadto Banki Komunalne korzystały z kredytów K.K.O.

Sektor prywatny był zasilany w pieniądz przede wszystkim przez dwa banki prywatne (spółki akcyjne), Bank Handlowy i Bank Związku Spółek Zarobkowych, przy czym Bank Handlowy ma za zadanie zasilanie w pieniądz handlu hurtowego i przemysłu prywatnego, a Bank Związku Spółek Zarobkowych rzemiosła i drobnego handlu oraz przemysłu. W praktyce podział ten nie był ściśle stosowany, a sektor prywatny otrzymywał ponadto kredyt z szeregu spółdzielni kredytowych oraz K. K. O. Kredyty udzielone przez dwa banki prywatne wyrażały się w dniu 31.III.46 roku sumą 604,9 mil. złotych, 30.VI.46 roku — 865,3 mil. złotych, a 31.XII.46 roku — 1.468,1 mil. złotych. Wkłady w tych bankach łącznie z rachunkami bieżącymi osiągnęły

483,5 mil. zł wg stanu z dnia 31.III.46 r., na 30.VI.46 r. podniosły się do sumy 735,5 mil. zł na 31.XII.46 r. zaś osiągnęły 1 240,6 mil. zł. W działalności Banku Zw. Spółek Zarobkowych specjalne miejsce zajmowały kredyty osadnicze (suma ich jest objęta wyżej podaną ogólną sumą kredytów), na udzielenie których złożona została w Banku lokata Ministerstwa Skarbu w sumie 40 mil. złotych (31.III.46 — 30 mil. zł).

Cechą charakterystyczną w sytuacji banków w omawianym okresie, a także i obecnie, jest bardzo nieznaczna wysokość lokat, które możemy uważać za kapitały. Olbrzymią większość stanowiły rachunki bieżące i wkłady natychmiast płatne, które mają charakter pieniądza bankowego. Skutkiem tego stanu jest fakt, że kredyty udzielane opierały się głównie na otrzymanych w rozmaitej formie środkach ogólno państwowych.

Celem stworzenia kapitałów oraz uniemożliwienia dekapitalizacji poprzez niszczenie urządzeń wytwórczych zostały stworzone Fundusze Inwestycyjny i Amortyzacyjny. Fundusz Inwestycyjny lokowany jest na r-ku terminowym w B. G. K. i w założeniu swym winien służyć, jako podstawa udzielanych przez B. G. K. kredytów średnioterminowych. Na Fundusz składają się wpłaty przedsiębiorstw państwowych wg ustalonych norm oraz wpłaty specjalne z innych źródeł (jak np. wpłata biura do spraw U. N. R. R. A. — 700 mil. zł i wpłata Minist. Przemysłu ex re F. I. O. P. Z. O. — 450 mil. zł). Fundusz Amortyzacyjny przedsiębiorstw prowadzony jest w postaci szeregu r-ków terminowych w B. G. K. i powstaje z wpłat poszczególnych przedsiębiorstw państwowych w związku z amortyzacją urządzeń wytwórczych wg ustalonych norm. Przedsiębiorstwa mają prawo używać wpłaconych przez siebie na Fundusz Amortyzacyjny sum do spłaty kredytu średnioterminowego.

Poniższa tabela przedstawia rozwój obu funduszów w okresie sprawozdawczym.

Stan Funduszów

Inwestycyjnego i Amortyzacyjnego.

Tabl. X w milionach zł.

Rok i miesiąc	Fundusz Inwestycyjny (stan)	Fundusz Amortyzacyjny		
		Wpłaty	Wypłaty	Stan
1	2	3	4	5
1946				
VIII	1 095,5	52,2		52,2
IX	1 222,5	277,7	9,4	320,5
X	1 325,2	157,3	37,5	440,3
XI	1 531,7	172,8	16,2	596,9
XII	1 756,9	225,6	103,4	719,1

Sumy wymienione w tabeli X-ej objęte są sumą wkładów terminowych w B. G. K. w tabeli IV-tej.

Oprócz Funduszów Inwestycyjnego i Amortyzacyjnego istnieje jeszcze Fundusz Inwestycyjno-Obrotowy Przemysłu Ziem Odyskanych. Fundusz ten powstaje ze sprzedaży remanentów poniemieckich. Z funduszu udzielane są kredyty w towarze lub w gotówce. Sumy kredytów i suma funduszu są w administracji B. G. K., nie są jednak uwzględnione w liczbach dotyczących działalności B. G. K.

Poniższa tabela przedstawia rozwój działalności F. I. O. P. Z. O. w okresie sprawozdawczym.

F. I. O. P. Z. O.

Tabl. XI w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Wykorzystane kredyty bezgotówkowe	Wykorzystane kredyty gotówkowe	Łącznie kredyty F. I. O. P. Z. O.
1	2	3	4
1946			
III	.	.	34,9
VI	.	.	624,0
IX	933,4	285,3	1 218,7
XII	1 591,0	410,0	2 001,0

Kredyty bezgotówkowe F. I. O. P. Z. O. były udzielane w postaci remanentów poniemieckich. Z sum uzyskanych ze spłat pożyczek bezgotówkowych oraz gotówkowej sprzedaży remanentów powstały zasoby Funduszu, które odtąd będą przelewane na cele specjalne (np. Fundusz Inwestycyjny), bądź też służyły do udzielania pożyczek gotówkowych. Pozostałe zasoby F. I. O. P. Z. O. ulokowane były na r-ku w B. G. K. i są objęte sumą jego r-ków bieżących.

III. Skarb Państwa.

Finanse państwowe obejmują oprócz wydatków i dochodów administracji państwa jedynie przedsiębiorstwa wydzielone jak P. K. P., P. P. T. T. i inne oraz monopole. Pozostałe przedsiębiorstwa ograniczają się do przekazywania nadwyżek gospodarczych, bądź też pobieranie sum na pokrycie strat z poszczególnych Ministerstw, którym są podległe.

W okresie do marca 1946 r. w budżecie państwa były rozróżniane wydatki bieżące i majątkowe. Wydatki majątkowe składały się z inwestycji państwowych (drogi, porty, budynki itp.), z subwencji na cele inwestycyjne w przedsiębiorstwach państwowych za pośrednictwem właściwych Ministerstw oraz lokat w bankach. System ten pozwalał na łatwiejszą ocenę gospodarki państwa, niż przedwojenny podział na budżet zwyczajny i nadzwyczajny. Budżety państwa w I okresie po wyzwoleniu kraju układane były na okresy jednomiesięczne, następnie na okresy dwumiesięczne, wreszcie kwartalne (ostatni z nich na I kwartał 1946 r.). Budżet następny obejmował ostatnie kwartały 1946 r. i różnił się od poprzednich układem o tyle, że uwzględniał jedynie wydatki bieżące. Działalność inwestycyjną obejmuje, począwszy od kwietnia 1946 r., Państwowy Plan Inwestycyjny, na zrealizowanie którego wypłacone są specjalne subwencje ze Skarbu Państwa. Oprócz tego Państwowy Plan Inwestycyjny finansowany jest z bankowych kredytów średnio- i długoterminowych.

Dochody Skarbu Państwa oparte były w pierwszym rzędzie na wpływach z monopoli (zwłaszcza spirytusowego), które przynosiły około 50% wszystkich dochodów (w miesiącu marcu wynosiły one 2.133.215.166 zł na ogólną sumę 3.519.040.477 zł wpływów t. j. aż 60,6%). Dochody Skarbu Państwa w okresie sprawozdawczym miały tendencję do stałego wzrostu, powiększając się w ciągu 15 miesięcy przeszło sześciokrotnie. Załączona poniżej tabela wykazuje stosunek wpływów do wydatków Skarbu Państwa w okresie sprawozdawczym.

Jak wynika z tabeli, począwszy od kwietnia wpływy przekraczały stale wysokość wydatków bieżących, zbliżając się do wysokości ogólnej sumy wydatków. Ogółem w ciągu okresu sprawozdawczego deficyt wyniósł 11 606,1 mil. zł (łącznie z wydatkami na plan inwestycyjny) i został pokryty z wpływów P. P. O. K. (4 340,9 mil. zł), z emisji Biletów Skarbowych (2 851,9 mil. zł) oraz przez wzrost zadłużenia w N. B. P. Zadłużenie wewnętrzne Skarbu Państwa kształtowało się w okresie sprawozdawczym w sposób następujący:

Wpływy i wydatki Skarbu Państwa.

Tabl. XII — w milionach zł.

Okres	Wpływy	Wydatki bieżące	% pokrycia wyd. bieżąc. wpływami	Wydatki ogółem	% pokrycia ogółu wydatków wpływami
1	2	3	4	5	6
1945					
X	1 208	2 356	51,3	3 344	36.1
XI	1 543	2 595	59,5	3 211	48,1
XII	2 177	3 595	60,6	4 393	49,6
1946					
I	2 536	2 414	105,1	3 131	81,0
II	2 521	3 651	95,1	3 454	73,0
III	3 519	4 646	75,7	5 927	59,4
IV	3 199	3 121	102,5	3 755	85,2
V	3 547	3 455	102,7	4 195	84,5
VI	3 910	3 742	104,5	4 416	88,6
VII	4 775,3	4 304,8	110,9	5 495,4	86,9
VIII	5 613,7	4 858,6	115,5	5 693,2	98,6
IX	5 195,0	4 913,2	105,7	6 524,9	79,6
X	6 359,8	6 135,4	103,7	7 827,7	81,2
XI	7 985,3	7 027,7	113,6	8 170,6	97,7
XII	17 252,2	12 495,9	138,1	13 908,3[1]	124,0

Zadłużenie wewnętrzne Skarbu Państwa.

Tabl. XIII — w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Zadłużenie w N. B. P.	Bilety Skarbowe I i II em. ogółem	W tym bil. Sk. w B-kach[1])	W tym bil. Sk. poza B-kami	P. P. O. K. Ogółem	P. P. O. K. W tym w B-kach	P. P. O. K. Poza B-kami
1	2	3	4	5	6	7	8
1945							
XII	21 236,1	—	—	—	—	—	
1946							
I	20 763,2	650,0	624,1	25.9	10,4	—	10.4
II	21 264,0	781,7	717,0	64,7	324,8	0,5	324,3
III	23 213.9	948,9	888,5	60.4	783.8	1.4	782,4
IV	22 952,6	982,3	891,7	90,6	917,8	28,8	889,0
V	22 658.3	1 485,2	1 385,1	100,1	1 166,2	396.7	769,5
VI	21 871 5	1 593,0	1 524,2	69.6	2 075,3	941,0	134.3
VII	21 657.3	1 872,1	1 759.3	112,8	2 761,1	1 286,3	1 474.8
VIII	21 176,0	2 283,4	2 175,6	107,8	3 403,4	1 240.9	2 162,5
IX	20 850,6	2 697,5	2 340,0	357,5	4 155,8	1 256,5	2 899.3
X	21 065,2	2 820.4	2 465.6	236,7	4 315,4	1 249.0	3 066,4
XI	20 479,1	2 823,1	2 583.7	239,4	4 328.1	1 250,0	3 078.1
XII	21 000,1	2 851,9	2 726,4	125,5	4 340,9	1 252,3	3 088,6

Jak wynika z powyższej tablicy większość środków na pokrycie potrzeb kredytowych Skarbu Państwa dostarczona została w okresie sprawozdawczym przez aparat bankowy, odbijając się tym samym bezpośrednio (otwarty kredyt w N. B. P.) lub pośrednio (P. P. O. K. oraz Bilety Skarbowe zakupione przez banki[1]) na emisji.

Dodając sumy wpłacone na P. P. O. K. poza bankami oraz poza bankami nabyte Bilety Skarbowe otrzymamy sumę całkowitego drenażu

[1]) Wydatki majątkowe zostały oszacowane.

rynku w okresie sprawozdawczym. Suma ta wynosi wg stanu na dzień 31.XII.1946 — 3 314,1 mil. zł (31.VIII.46 — 2 270,3 mil. zł) i jest oczywiście bardzo nieznaczna, zarówno w stosunku do potrzeb Skarbu Państwa, jak i do możliwości płatniczych ludności. Intensywniejsze ściągnięcie z rynku sum pieniężnych, nagromadzonych w postaci nadmiernych rezerw kasowych pewnych grup obywateli, jest konieczne celem usunięcia niebezpieczeństwa powstania nieuzasadnionych, spowodowanych spekulacją, zjawisk inflancyjnych na rynku. Subskrypcja P. P. O. K. wykazała w okresie sprawozdawczym dość znaczną łatwość przeprowadzania drenażu [1].

IV. Ubezpieczenia.

Skutkiem likwidacji działalności prywatnych towarzystw ubezpieczeń na rynku ubezpieczeniowym Polski powojennej pozostały jedynie dwie instytucje: Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych oraz Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Wpływ ubezpieczeń na rynek pieniężny był w okresie sprawozdawczym nieznaczny. Sumy wydrenowane z rynku przez zakłady ubezpieczeń były głównie lokowane w bankach.

P. Z. U. W. oprócz ubezpieczeń przymusowych (od ognia i gradobicia) prowadzi wszelkie działy ubezpiedzeń umownych. Różnice pomiędzy wpływami i wypłata odszkodowań były zwłaszcza na początku okresu sprawozdawczego w znacznym stopniu pochłaniane przez koszty administracji. Według niezupełnie ostateczych danych działalność lokacyjna P.Z.U.W. w okresie do 31.VIII.46 r. wyniosła ogółem 201,2 mil. zł, z czego 82,3 mil. zł w postaci akcii budowlanych i zapobiegawczych. Dalsze sumy lokowane były w bankach, przy czym saldo rachunków na dzień 31.VIII.46 r. wyniosło 104,9 mil. złotych, ponadto na P. P. O. K. wpłacono 13,0 mil. zł.

Z. U. S. lokuje swoje nadwyżki w akcji budowlanej oraz na rachunku terminowym w B. G. K. (stan lokat na 31.VIII.46 — 480,0 mil. zł [2]). Działalność lokacyjna ubezpieczeń wywiera swój wpływ na rynek pieniężny jedynie za pośrednictwem banków, a liczby dotyczące tej działalności objęte są sumą wkładów w bankach.

V. Całkowita podaż środków płatniczych. Inwestycje.

Całkowita podaż na rynku pochodzi z trzech źródeł:

1) podaż poprzez wymianę „biletów krakowskich",
2) podaż ze strony Skarbu Państwa,
3) podaż poprzez banki.

Podaż pieniądza, który dostał się do obiegu przez wymianę „biletów krakowskich" nie zmieniała się w okresie sprawozdawczym oraz w okresach następujących w sposób istotny i możemy ją przyjąć jako stałą, taką samą, jak w ogłoszonym bilansie N. B. P. z 31.VIII.46 r., to jest na 3.956 mil. zł. Reszta pieniądza dostała się do obiegu poprzez Skarb Państwa oraz banki.

[1]) Potwierdziło się to przy ściąganiu Daniny Narodowej na przełomie 1946 i 1947 r.

[2]) Stan lokat wg danych B. G. K.

Podaż pieniądza, pochodząca z deficytów bieżących i inwestycji Skarbu Państwa, stanowiła główny element wzrostu całkowitej podaży pieniądza w roku 1945. Jak wynika z tabelki pierwszej wzrost zadłużenia Skarbu Państwa w N. B. P. (a więc wzrost podaży pieniądza ze strony Skarbu Państwa) wynosił w ostatnich miesiącach 1945 r. około 2,5 — 3 miliardów złotych miesięcznie, co stanowiło ponad 50% ogólnego wzrostu sumy emisji i r-ków żyrowych N. B. P. W roku 1946 podaż pieniądza ze strony Skarbu Państwa nie zmieniała się w sposób istotny. Faktyczny udział Skarbu Państwa we wzroście podaży pieniądza był jednak większy, do wymienionej powyżej sumy należałoby bowiem doliczyć tę część pieniądza wydrenowanego z rynku przez subskrypcję P. P. O. K. i Biletów Skarbowych, która została ściągnięta z banków, powodując tym samym odpowiednie zwiększenie ich zapotrzebowania na kredyty refinansowe w N. B. P., celem zaspokojnia gospodarczej działalności kredytowej. Ten wzrost podaży pieniądza, jak wynika z tabl. XIII, wyniósł w tym czasie 3,4 miliarda złotych.

Reszta wzrostu podaży pieniądza powstała poprzez działalność kredytową banków, rozwijającą się w ciągu okresu sprawozdawczego.

Całkowita ilość pieniądza na rynku jest sumą ilości pieniądza gotówkowego oraz pieniądza bankowego.

Ilość pieniądza gotówkowego zwiększyła się w ciągu okresu sprawozdawczego (wielkość emisji p. tabl. XV) z 20 195,8 mil. zł w październiku 1945 r. do 60 065,8 mil. zł w grudniu 1946 r. Tak znaczne zwiększenie emisji nie spowodowało w tym okresie żadnych niepokojących zjawisk na rynku, a ceny były naogół ustabilizowane. Nowy pieniądz gotówkowy pochłaniany był zapewne głównie przez wzrost rezerw kasowych drobnych przedsiębiorstw oraz osób prywatnych, przy wzroście obrotów towarowych.

Rozwój ilości pieniądza bankowego (suma rachunków żyrowych N. B. P. oraz rachunków bieżących i innych natychmiast płatnych w bankach), wykazuje załączona tabelka:

Ilość pieniądza bankowego

Tabl. XIV — w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Rachunki żyrowe w N.B.P.	Rachunki bieżące i inne natychmiast płatne w bankach	Ilość pieniądza bankowego
a	b	c	d = b + c
1945			
X	3 260,9	4 513,6	7 774,5
XI	4 963,0	6 452,0	11 415,0
XII	5 988,3	6 972,3	12 960,6
1946			
I	5 840,2	7 670,1	13 510,3
II	7 104,7	9 327,9	16 432,6
III	8 157,5	11 233,8	19 391,3
IV	9 285,4	12 207,3	21 492,5
V	10 483,0	14 420,6	25 903,6
VI	10 993,7	16 162,3	27 055,9
VII	11 845,3	10 376,7	31 222,0
VIII	13 078,0	26 529,9	39 607,9
IX	15 625,7	24 742,3	40 368,0
X	18 525,2	25 806,3	44 331,5
XI	19 063,4	24 096,4	43 159,8
XII	23 563,7	27 179,0	50 742,7

Z tabeli powyższej wynika, że ilość pieniądza bankowego wzrosła w ciągu okresu sprawozdawczego siedmiokrotnie (o około 43 miliardów złotych). W rzeczywistości jednak wzrost pieniądza bankowego sensu stricto, tj. tej części, która mogła być użyta przez posiadaczy w sposób dowolny, był znacznie mniejszy. Brak danych uniemożliwia dokładną analizę tych liczb. Jedynie B. G. K. publikuje dane dotyczące rodzajów rachunków bieżących. Według tych danych znaczna część sum na rachunkach bieżących pochodziła z kreacji kredytu przez bank i mogła być użyta jedynie za zgodą banku. Dalsze pozycje stanowiły w tej grupie rachunki, które również nie mogą być dowolnie użyte, jak np. sumy ze sprzedaży artykułów UNRRA itd. W B.G.K. takie rachunki, nie pozostające w dowolnym dysponowaniu właściciela, gromadzą około 25% sum znajdujących się w ogóle na rachunkach bieżących. Także dalsza część pieniądza bankowego, stanowiąca rezerwy kasowe przedsiębiorstw państwowych oraz znajdujących się pod kontrolą państwa, nie stanowi rezerw niebezpiecznych dla sytuacji na rynku pieniężnym.

Pieniądz gromadzący się na rachunkach bieżących banków stanowił przeważnie rezerwy kasowe wielkich i średnich przedsiębiorstw.

Całkowitą ilość pieniądza stanowi suma pieniądza gotówkowego i pieniądza bankowego, zmniejszona o wysokość rezerw kasowych banków. Tabela XV przedstawia rozwój ilości pieniądza w ciągu okresu sprawozdawczego.

Całkowita podaż pieniądza.

Tabl. XV w milionach zł.

Stan na ultimo m-ca	Pieniądz gotówkowy	Pieniądz bankowy	Rezerwy kasowe banków	Całkowita ilość pieniądza
a	b	c	d	e = b + c − d
1945				
X	20 195,8[1])	7 774,5	2 192,2	25 778,1
XI	23 350,8[1])	11 415,0	3 434,7	31 331,1
XII	26 318,6	12 960,6	3 603,7	35 675,5
1946				
I	26 964,4	13 510,3	3 065,0	37 409,7
II	28 085,5	16 432,6	3 943,6	40 574,5
III	29 898,7	19 391,3	3 896,4	45 393,6
IV	32 427,0	21 492,7	4 157,5	49 762,2
V	34 259,8	24 903,6	4 081,6	55 081,8
VI	36 748,2	27 055,9	5 171,1	58 633,0
VII	39 842,3	31 222,0	5 925,5	65 138,8
VIII	44 217,0	39 607,9	6 788,4	77 036,5
IX	47 463,3	40 360,4	6 729,7	81 101,6
X	52 635,9	44 331,5	6 873,3	90 094,1
XI	57 101,9	43 159,0	7 695,2	92 566,5
XII	60 065,8	50 742,7	11 180,4	99 628,1

Całkowity wzrost podaży pieniądza w ciągu okresu sprawozdawczego wyniósł 73.850,0 mil. zł, z czego zgodnie z tym, co zostało wyliczone na początku niniejszego rozdziału, 8.300 mil. zł

[1]) Szacunek.

ukazało się na rynku w efekcie działalności Skarbu Państwa, a reszta jako wynik akcji kredytowej b-ków (kredyty dla życia gospodarczego).

Sumy pieniężne, które dostały się do obiegu w postaci kredytów bankowych, przeznaczone były bądź to na stworzenie środków obrotowych dla przemysłu i handlu (kredyt krótkoterminowy), bądź na inwestycje przemysłowe i rolne (kredyt średnioterminowy), lub też na inwestycje budowlane (kredyt długoterminowy). Ponieważ inwestycje były finansowane ponadto z dotacji państwowych, możemy obliczyć wartość inwestycji sfinansowanych z publicznych środków pieniężnych w okresie sprawozdawczym jako sumę kredytów średnio- i długoterminowych, majątkowych wydatków Skarbu Państwa oraz wydatków Skarbu Państwa na Plan Inwestycyjny. Obliczenie to przedstawia tabela XVI.

Celem obliczenia całości inwestycji sfinansowanych z publicznych środków należy jeszcze dodać sumy wartości inwestycji budowlanych zakładów ubezpieczeń oraz wypłaty z funduszu amortyzacyjnego, które zostały zużyte na spłatę kredytów inwestycyjnych. Tak obliczona suma wartości inwestycyj dokonanych z publicznych środków finansowych wynosi w ciągu całego okresu sprawozdawczego 36.100 mil. zł (z braku danych nie uwzględniono inwestycji Z.U.S.-u oraz inwestycji P.Z.U.W. po 1.IX.46 r.).

Do obliczenia wartości pieniężnych całości inwestycji brak danych o tej części inwestycji prywatnych oraz samorządowych, która została sfinansowana bez uciekania się do kredytu ze źródeł publicznych oraz inwestycji, które zostały sfinansowane z kredytu krótkoterminowego.

Inwestycje.

Tabl. XVI w milionach zł.

W miesiącu	Kredyt inwestycyjny	Majątkowe wydatki Skarbu Państwa i wydatki Skarbu Państwa na Plan Inwestycyjny	Wartość inwestycji z publicznych środków finansowych
1945			
XI	104[1])	485	589
XII	74[1])	657	731
1946			
I	92[1])	650	742
II	369	736	1 105
III	690	1 185	1 875
IV	468	634	1 102
V	1 074	741	1 815
VI	1 638	675	2 313
VII	2 509	1 191	3 700
VIII	4 791	835	5 626
IX	2 217	1 611	3 829
X	1 987	1 692	3 679
XI	2 414	1 142	3 557
XII	3 274	1 412[2])	4 686

[1]) Oprócz kredytu inwestycyjnego dla przemysłu, który do stycznia 1946 r. wyniósł ogółem 573 mil. zł.

[2]) Szacunek.

ZATRUDNIENIE I WYPŁATY W 1946 R.

mgr. W. Iwaszkiewicz

1. Stan zatrudnienia.

Przez rynek pracy rozumiemy ogół zawodowo czynnych pracowników najemnych: pracujących i poszukujących pracy. Pozostali zawodowo czynni (samodzielni) mogą zmienić swoją pozycję społeczną, przejść do grupy pracowników najemnych; na odwrót, pracownicy najemni mogą przejść do grupy samodzielnych zawodowo czynnych; przejścia takie są stosunkowo rzadkie i na ogół nie wywierają wpływu na zmiany stanu rynku pracy w krótkich okresach czasu.

Dokładna liczba pracowników najemnych może być uchwycona tylko przez powszechny spis ludności, jak to było w Polsce w 1931 r.; można ją też uzyskać, jeśli, jak w Niemczech, istnieje obowiązek posiadania dowodów pracy przez całą w zasadzie ludność zawodowo czynną. W Polsce niema takiego obowiązku, a sumaryczny spis ludności z dn. 14 lutego 1946 r. nie zawierał pytań co do stanowiska zawodowego ludności. Jedynym źródłem informacyj o wielkości rynku pracy są w tym stanie rzeczy dane o liczbie ubezpieczonych w ubezpieczeniu chorobowym jako najpowszechniejszym, uzupełnione przez dane o liczebności tych grup pracowników najemnych, które temu ubezpieczeniu nie podlegają. Dane te w obecnym stanie prawnym nie obejmują rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa [1]).

Tabela 1. daje szacunek wielkości rynku pracy poza rolnictwem dla roku 1946, przy czym stan osobowy Milicji Obyw. przyjmuje się według preliminarza budżetowego, a w P. K. P. uwzględnia się tylko pracowników nie podlegających ubezpieczeniu chorobowemu [2]).

Tabela 1. Pracownicy najemni na koniec miesiąca.

Miesiąc	Zatrudnieni		Bezrobotni	Ogółem	Wskaźnik wzrostu
	Ubezp. w ub. chor.	P. K. P. + M. O.			
1946:					
I	2077,3	232	81	2390,3	100,0
II	2152,5	232	86	2470,5	103,4
III	2225,9	232	87	2544,9	106,5
IV	2313,7	245	97	2655,7	111,1
V	2397,0	244	81	2722,0	113,0
VI	2469,5	245	76	2790,5	116,7
VII	2541,6	248	79	2869,6	120,0
VIII	2595,8	254	94	2943,8	123,2
IX	2661,9	263	88	3012,9	126,0
X	2768,7	272	108	3148,7	131.7
XI	2827,4	276	82	3186,1	133,3
XII	2801,3	277	65	3143,3	131,5

1) Wg szacunku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (Przegląd Ubezpieczeń Społecznych Nr 1/47) liczba najemnych zatrudnionych w rolnictwie wynosi ok. 300.000 osób.

2) Liczby podlegających ubezpieczeniu chorobowemu na Ziemiach Odzyskanych zostały dla stycznia — sierpnia 1946 r. oszacowane przy założeniu, że wzrost zatrudnienia na tych obszarach następował z taką samą szybkością jak wzrost zatrudnienia w przemyśle upaństwowionym; od września liczby te są już dostatecznie pełne.

Czynienie porównań dla poprzednich miesięcy byłoby o tyle niewskazane, że wtedy następowało rozbudowywanie aparatu ubezpieczeń społecznych na Ziemiach Odzyskanych, przez co liczby ubezpieczonych rosły szybciej, niż rzeczywisty stan zatrudnienia i nie obejmowały jeszcze całego obszaru Polski. Rzeczywista liczba bezrobotnych była zapewne wyższa od podawanej przez urzędy zatrudnienia. Urzędy te w okresie sprawozdawczym znajdowały się w fazie organizacji, do końca tego okresu nie posiadały jeszcze agend we wszystkich miastach wojewódzkich, dopiero od lipca do sierpnia 1946 r. uzyskały podbudowę terenowa w postaci instytucyi zastępczych w miastach powiatowych. Trzeba też uwzględnić niewielką atrakcyjność rejestrowania się w tych urzędach wobec faktu niewznowienia działalności Funduszu Bezrobocia i w związku z tym niewypłacania zasiłków pieniężnych bezrobotnym. Bezrobotnym więc, otrzymującym tylko kartki żywnościowe III kategorii, przeważnie nie opłacało się rejestrować w urzędach zatrudnienia, chyba, że chcieli uzyskać np. bilet wolnej jazdy do nowego miejsca pracy itp.

Należy z kolei przyjrzeć się strukturze rynku pracy. Najogólniejszych informacji dostarczają znów dane ubezpieczeń społecznych. Liczby ubezpieczonych w ubezpieczeniu wypadkowym wskazują przybliżony stan zatrudnienia w przemyśle, handlu i usługach oraz części służby publicznej. Tabela 2. obrazuje zmiany wielkości rynku pracy oraz stosunek ubezpieczonych w ubezpieczeniu wypadkowym do ogółu zatrudnionych, obliczonego w tablicy 1. Najniższe rzędy liczb wskazują odsetek pracowników umysłowych łącznie z funkcjonariuszami państwowymi w ogólnej liczbie zatrudnionych i bezrobotnych oraz stosunek pracowników umysłowych, ubezpieczonych w ubezpieczeniu emerytalnym, do ogółu pracowników objętych tym ubezpieczeniem.

Stosunek ten, oparty na danych ZUS-u, porównywalnych z danymi przedwojennymi, wykazuje stosunkowo nieznaczne wahania od 21,1 do 21,9, wobec tylko 17,3 przed wojną. Jest to dowodem zwiększonego zapotrzebowania gospodarstwa społecznego na pracowników umysłowych, przy czym zaznaczyć trzeba, że przytoczone tu liczby obejmują jedynie małą część pracowników państwowych jako w znacznej części nie podlegających ubezpieczeniu emerytalnemu ZUS-u, w przeważającej większości natomiast prywatnych, spółdzielczych i samorządowych.

Uzupełnieniem tych liczb są dane tablicy 7 o liczbie robotników, przypadających na jednego pracownika umysłowego. Z wyjątkiem przemysłu węglowego liczba ta wszędzie jest niższa niż przed wojną, jakkolwiek nie w jednakowym stopniu; najmniejsza różnica zachodzi w stosunku do przemysłu metalowego, elektrotechnicznego i chemicznego; zmiany wciągu roku sprawozdawczego są niewielkie. Wykazują jednak

Tabela 2. Ubezpieczeni i ogół najemnych zawodowo czynnych.

Grupa zatrudnionych	miesiące											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Najemni zawodowo czynni w tys. ogółem . .	2 390	2 470	2 545	2 656	2 722	2 791	2 869	2 944	3 019	3 149	3 186	3 141
Ubezpieczeni w ubezpieczeniu wypadkowym w tysiącach	1 698	1 814	1 938	2 064	2 171	2 279	2 375	2 446	2 515	2 609	2 667	2 643
Stos. % ubezp. w ub. wypadkowem do og. naj zaw. czynnych	71,0	73,4	76,1	77,7	79,8	81,6	82.8	83,1	83,5	82,8	83,7	84,1
Stos % prac. umysł. do og. naj. zaw czyn. . .	.	.	.	.	.	.	.	.	22,4	22.5	22,4	22,3
Pracownicy umysłowi w %% ogółu ubezp. w ubezp. emerytalnem . .	21,2	21.9	21,6	21,5	21,2	21,2	21,3	21,2	21,2	21,2	20,7	20,3

Tabela 7. Ilość robotników przypadająca na 1 pracownika umysłowego w przemyśle upaństwowionym pod zarządem Ministerstwa Przemysłu wg danych Ministerstwa Przemysłu.

Przemysł	1937 r.	1945 r.	1946 r.											
		XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Węglowy	11,3	15,0	15,3	15.0	14,8	14,5	14,7	14,4	14,1	14,1	14,0	14,3	14,3	14,1
Hutniczy	11,3	9,1	8,0	8,1	8,0	9,4	9,5	9,3	9,3	9,0	8,9	8,8	7.3	9,0
Metalowy	9,1	7.9	7,9	7,6	7,8	7,3	7,1	7,0	6,9	6,9	7,0	7,1	7,1	7,0
Elektrotechn.	5,3	5,0	5,3	4,3	4,3	4,6	5,0	4,7	4,4	4,3	4,3	5,7	4,3	4,3
Chemiczny	6.0	5,6	5,4	5,5	5,5	5,6	5,6	4.0	4,8	5,9	6,0	5,9	6,0	5,9
Włókienniczy	18,2	9,4	9,4	9.8	9,7	10,4	10,2	8,8	9,8	9,9	10.0	10,1	10,6	10,2
Skórzany	12,1	7,8	7,7	7,7	7,6	7,5	7,4	6,4	5,6	6,0	6,2	6,2	6,2	6,2
Papierniczy	12,4	‘9,6	8,9	9,1	9,5	9,4	9,5	9,4	7,4	9,3	9,3	9,5	9,5	9,3
Drzewny	17,1	9,2	9,1	8,3	8,6	7,9	7,9	7,4	8,1	8,1	7,6	8,1	8,4	8,5

tendencję do wzrostu liczby robotników w stosunku do liczby pracowników umysłowych. Trzeba tu zwrócić uwagę na dwa momenty: przez przejęcie Ziem Odzyskanych z ich wielkimi zakładami odsetek pracowników umysłowych musiał wzrosnąć, gdyż zakłady te wymagają większej administracji; w tym samym kierunku oddziałało upaństwowienie przemysłu i zastąpienie samodzielnych zawodowo czynnych właścicieli najemnymi kierownikami. Do tego musiała wzrosnąć liczba pracowników zatrudnionych przy kontroli i nadzorze, a także zajętych czynnościami administracyjno-gospodarczymi, w obecnym systemie gospodarczym bardziej skomplikowanymi niż w dawnym.

Wzrost udziału ubezpieczonych w ubezpieczeniu wypadkowym w ogólnej masie zatrudnionych i poszukujących pracy dowodzi stosunkowo szybszego wzrostu zatrudnienia w przemyśle i usługach, niż w pozostałych działach zatrudnienia, co wykazują dokładniej tabele 3 i 4. Wynika z nich, że wzrost zatrudnienia w przemyśle upaństwowionym był mniejszy od wzrostu zatrudnienia w sektorze prywatnym i spółdzielczym, a silniejszy, niż ten wzrost w administracji i usługach państwowych. W przeciągu całego r. 1946 udział gospodarki prywatnej i spółdzielczej w ogólnym stanie zatrudnienia nieznacznie wzrastał; odliczając nawet błąd wynikający z wliczenia do przedsiębiorstw prywatnych pewnej liczby państwowych (tabl. 4) otrzymujemy na grudzień 1946 r. udział zatrudnionych w przedsiębiorstwach prywatnych równy ok. 26% ogółu zatrudnionych.

Bliższe szczegóły o zatrudnieniu w gospodarce pozapaństwowej podaje tabl. 4. Ogólna liczba zatrudnionych wzięta jest z tabl. 3; liczby pracowników bankowych, ubezpieczeń społecznych i opieki społecznej oparte zostały na szacunkach właściwych ministerstw. Zmiany zatrudnienia pracowników zakładów użyteczności publicznej zostały obliczone przy założeniu, że były one takie same jak w przemyśle państwowym, przy czym i tu, podobnie jak i dla pracowników samorządowych, punktem wyjścia był szacunek sporządzony przez Ministerstwo Administracji Publicznej i właściwe Zw. Zawodowe dla Mieszanej Komisji Płac na czerwiec 1946 roku. Co do pracowników samorządowych, przyjęte zostało założenie, że liczebność ich zmieniała się w tym samym stopniu co i liczebność pracowników zatrudnionych w administracji

Tabela 3. Zatrudnienie w 1946 r. według działów gospodarki narodowej.

Grupa zatrudnionych	rodzaj liczb	miesiące I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1. Administracja państwowa (bez wojska)	w tys.	410	410	410	420	430	440	450	460	470	470	470	470
	wskaź.	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**102,4**	**104,9**	**197,3**	**109,3**	**111,9**	**114,8**	**114,6**	**114,6**	**114,6**
2. Pracownicy łączności i komunikacji	w tys.	379	385	389	395	402	423	433	439	441	440	437	433
	wskaź.	**100,0**	**101,4**	**102,5**	**104,2**	**106,1**	**111,7**	**114,1**	**115,7**	**116,9**	**115,9**	**115,3**	**114,2**
3. Przemysł państwowy	w tys.	766	790	825	830	916	941	972	990	1025	1067	1114	1047
	wskaź.	**100,0**	**103,1**	**107,7**	**114,9**	**119,6**	**122,8**	**126,9**	**129,2**	**133,8**	**139,3**	**145,4**	**136,7**
1–3 razem	w tys.	1555	1585	1624	1695	1748	1804	1855	1889	1936	1977	2021	1950
	wskaź.	**100,0**	**101,9**	**104,4**	**109,0**	**112,4**	**116,0**	**120,6**	**121,5**	**124,5**	**127,1**	**130,0**	**152,4**
Pozostałe działy gospodarki narodowej	w tys.	754	799	834	864	887	911	935	961	989	1064	1082	1128
	wskaź.	**100,0**	**106,0**	**110,6**	**114,6**	**117,6**	**120,8**	**124,0**	**127,4**	**131,1**	**141,1**	**143,5**	**149,6**
Udział pozostałych działów w ogóle zatrudn.	%%	**31,5**	**32,3**	**32,8**	**32,5**	**32,6**	**32,6**	**31,6**	**32,6**	**32,8**	**33,8**	**34,0**	**53,9**
w tym udział prac. pryw. i spół.	%%	**21,5**	**22,4**	**22,9**	**22,7**	**22,8**	**22,8**	**22,9**	**23,0**	**23,1**	**24,4**	**24,5**	**26,3**

Tabela 4. Szacunek liczby zatrudnionych w pozostałych działach gospodarki narodowej w 1946 r. w tysiącach.

Grupa pracowników	miesiąc I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1. Zatrudnieni ogółem	745	799	834	864	887	911	935	961	989	1064	1082	1128
2. Pracownicy bankowi	8	8	9	9	10	11	11	11	12	12	13	13
3 Pracownicy ubezp. społecznch	9	10	10	11	11	12	13	13	14	15	16	17
4. Pracownicy samorządowi .	120	122	123	125	126	128	129	131	133	133	133	133
5. Pracownicy użyteczności publicznej	78	81	84	90	94	97	100	102	106	108	110	111
6. Procownicy opieki społecznej	24	24	25	25	25	26	26	27	27	27	28	28
2 — 6 razem	239	245	251	260	266	274	279	284	292	295	300	302
7. Pracownicy prywatni i spółdzielczy	515	554	583	604	621	637	656	677	697	769	782	826

państwowej. Przyjęcie tych założeń uzasadnione jest rozwojem wszystkich omawianych działów pracy w związku z odbudową gospodarki przede wszystkim na Ziemiach Odzyskanych; kompletny brak danych dla pozostałych miesięcy 1946 roku uniemożliwił sporządzenie dokładniejszych obliczeń. Przyjęcie analogii z przemysłem wzgl. administracją państwową uzasadnione jest pewną sztywnością organizacyjną tych działów zatrudnienia oraz istnieniem przepisów ograniczających możność dowolnego przyjmowania pracowników (co nie dotyczy spółdzielczości). Przez odliczenie od ogólnej liczby grup pracowników omówionych wyżej, uzyskane zostały przybliżone liczby zatrudnionych w przedsiębiorstwach prywatnych i spółdzielczości (łącznie ze służbą domową). W rzeczywistości liczby te są nieco niższe z uwagi na niemożność dokładnego obliczenia liczebności pracowników Wybrzeża i poligraficznych i pokr. oraz budowlanych zatrudnionych w przedsiębiorstwach państwowych oraz Central Handlowych; liczby te jednak (wynoszące około 38 tys., w tym część prywatnych) nie zmieniają w istotny sposób tendencji zmian, a udział tych grup jest stosunkowo nieznaczny.

Z szacunku tego okazuje się, że liczebność pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach prywatnych i spółdzielczych wzrasta szybciej niż liczebność innych grup pracowników z tym, że liczba pracowników spółdzielczych, wynosząca wg szacunku Związku Rewizyjnego Spółdzielni R. P. ok. 155 tys., zmienia się nieznacznie. Fakt ten uzasadniony jest zarówno zakładaniem nowych przedsiębiorstw, jak i przekazywaniem właścicielom i dzierżawcom prywatnym drobnych zakładów przemysłowych na Ziemiach Odzyskanych; pomijając przytem niewątpliwy fakt żywego rozwoju przedsiębiorczości prywatnej na tych obszarach.

Powstaje pytanie, jaki jest udział najważniejszych gałęzi w ogólnej masie pracowników najemnych obecnie i przed wojną. Aby móc od-

powiedzieć na to pytanie, trzeba skorygować dane o liczbie ubezpieczonych przez wyeliminowanie z nich funkcjonariuszów państwowych, którzy przed wojną nie podlegali ubezpieczeniu chorobowemu. Otrzymamy w ten sposób dla maja 1946 r. liczbę 2.252.000 ubezpieczonych (tabl. 5).

Dla uwidocznienia zaszłych przesunięć w zatrudnieniu w największych gałęziach produkcji podaje w tysiącach stan zatrudnienia ogółem po wojnie w najważniejszych gałęziach zatrudnienia (według danych GUSu) tabela 6.

Jak widać z tego zestawienia, szczególnie dużą dynamikę rozwojową wykazują przemysły

Tabl. 5. Zatrudnieni robotnicy wg danych GUS-u w głównych gałęziach przemysłu w %% ogółu ubezpieczonych.

Grupa pracowników	Rodzaj liczb	1938 r.	V.1946 r.	XII.1946 r.
Ubezpieczeni ogółem	**w tys.**	**2 254**	**2 252**	**2 608**
Górnictwo węglowe	w tys.	79,4	179,9	189,6
	w %% og. ubezp.	3,5	8,0	7,0
Hutnicy	w tys.	49,0	72,8	83,8
	w %% og. ubezp.	2,2	3,2	3,2
Metalowcy	w tys.	161,5	78,0	92,3
	w %% og. ubezp.	7,2	3,5	3,5
Włókniarze	w tys.	154,0	199,0	225,1
	w %% og. ubezp.	6,8	8,8	8,6

Niestety, obecny stan materiałów statystycznych nie pozwala jeszcze na sporządzenie zestawienia, któreby obejmowało wszystkie przemysły wyliczone w zestawieniach ogólnych Małego Rocznika Statystycznego. Wzrost zatrudnienia w górnictwie i hutnictwie jest oczywisty, wynika z przyłączenia do Polski reszty zagłębia górnośląskiego i zagłębia wałbrzyskiego, gdy spadek zatrudnienia w przemyśle metalowym jest przede wszystkim następstwem zniszczenia Warszawy, głównego w Polsce ośrodka tego przemysłu, a dalej demolowania tego właśnie przemysłu przez wojska niemieckie w pozostałych częściach Polski. Podobne przyczyny, jak dla górnictwa i hutnictwa, spowodowały wzrost stanu zatrudnienia w przemyśle włókienniczym.

metalowy i włókienniczy, odradzające się po zniszczeniach wojennych w przyśpieszonym tempie.

Wyniszczenie fachowców podczas wojny stawia na pierwszym planie sprawę wyszkolenia nowych pracowników, przede wszystkim młodocianych. Tabela 8. przedstawia odsetki uczniów w ogóle zatrudnionych w porównaniu ze stanem z 1938 r. (Dane Ministerstwa Przemysłu). Dane GUSu za 1938 r. odnoszą się do młodocianych, gdy przytoczone tu dane Ministerstwa Przemysłu — do uczniów; odsetki młodocianych są oczywiście wyższe niż odsetki uczniów. Jak wynika z tych liczb, dopływ młodzieży do zawodu jest obecnie wyższy niż przed wojną.

Tabela 6. Zatrudnieni w głównych gałęziach przemysłu w tysiącach

Przemysł	miesiąc											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Węglowy	190,0	190,7	193,0	196,8	198,7	196,0	197,2	200,1	201,8	205,9	208,7	210,2
Huty żelaza	61.4	64,0	64,3	67,6	69,8	72,0	73,8	75,8	78,9	80,1	82,3	80,2
Metalowy i elektrotechniczny	61.7	66,8	71.5	76,4	92;6	97.0	99,6	103,4	79,0	113,9	116,9	121,3
Włókienniczy	161,2	172,0	178,4	184,8	194,8	204,6	210,6	216.3	225,2	233,4	238,1	243,8
Chemiczny	21,1	22,6	23,7	24,6	25,8	29,9	31,7	35,0	36,0	37,2	38,1	39,0

Tabela 8. Uczniowie w odsetkach ogółu zatrudnionych wg danych Min. Przemysłu.

Przemysł	1938 r.	1946 r.											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Hutniczy żelazny	3,7	4,3	4,4	4,4	4.7	4,2	4,1	4,1	3,8	4,3	4,6	4,6	4,6
Metalowy	7,6	7.8	7,8	6,7	7,2	7,0	6,9	6,7	6.7	8,1	8,3	8,4	8.5
Chemiczny	1,3	3,0	2,8	2,6	2,7	2,9	2.6	2,6	2,4	2,8	2,9	3.0	3,0
Włókienniczy	1,4	.	.	.	.	.	.	.	3,5	3,7	3,4	3,0	2,4

2. Wypłaty pracownicze.

Obok danych o strukturze zatrudnienia drugim elementem dającym pogląd o stanie rynku pracy są dane o wypłatach pracowniczych. Dane te, w obecnych warunkach możliwe do uchwycenia jedynie w przybliżeniu, zawierają tabele 9 i 10. Podane w nich liczby odnoszą się tylko do pieniężnych wydatków na płace w administracji państwowej, kolejach, poczcie i głównych działach przemysłu upaństwowionego; oszacowanie — nawet przybliżone — całkowitej wysokości wydatków na płace jest obecnie jeszcze niemożliwe. Dane te odnoszą się tylko do 1946 r., gdyż dla wcześniejszych miesięcy brak dostatecznych danych liczbowych.

Konstrukcja tych liczb jest następująca: dane co do wydatków pieniężnych na płace w sektorze państwowym czerpane są z preliminarza budżetowego; wydatki osobowe wojska zostały w nich pominięte. Dane co do gotówkowego funduszu płac w przemyśle upaństwowionym uzyskiwane są przez Ministerstwa od zakładów poprzez Zjednoczenia i Centralne Zarządy; sprawozdania zakładów opierają się na formularzach GUSu.

Brak fachowego personelu w zakładach i Zjednoczeniach oraz skomplikowany system płac utrudniają sporządzanie sprawozdań zupełnie dokładnych. Z tego względu nawet kwoty wypłat pieniężnych uważać należy za wielkości przybliżone. Różnorodność przydziałów w naturze w poszczególnych przemysłach i częściach kraju uniemoliwia obliczenie całkowitych wydatków na płace, choć wiadomo, że kwoty wypłat gotówkowych w części tylko odpowiadają rzeczywistym wydatkom zakładów na robociznę.

Już te, z natury swej niezbyt dokładne, liczby wykazują istnienie silnej tendencji do podnoszenia zarobków pieniężnych pracowników. Tendencja ta jest silniejsza w przemyśle niż w administracji państwowej, a w poszczególnych przemysłach występuje z niejednakową siłą, jak to wykazują tabele 11 i 12.

Ogólną wielkość funduszu płac możnaby otrzymać, biorąc pod uwagę przypis składek w ubezpieczeniu emerytalnym; niestety, liczby uzyskane w ten sposób są zawodne; przykła-

Tabela 9. Fundusz wypłat pieniężnych w milionach złotych i wskaźniki wypłat w 1946 r.

Dział gospodarki narodowej	Rodzaj liczb	miesiąc I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Administracja państwowa . . .	mil. zł	790	790	790	893	1 127	1 127	1 127	1 127	1 371	1 371	1 371	1 331
	wskaźn.	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**113,0**	**142,6**	**142,6**	**142,6**	**142,6**	**173,5**	**173,5**	**173.5**	**173,5**
Poczta i koleje . . .	mil. zł	953	953	953	1 038	1 038	1 038	1 130	1 130	1 469	1 469	1 469	1 469
	wskaźn.	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**108,9**	**108,9**	**108,9**	**118,6**	**118,6**	**154,1**	**154,1**	**154,1**	**154,1**
Przemysł upaństwowiony MP. i H. . .	mil. zł	1 081	1 131	1 870	2 144	2 337	2 554	3 057	3 756	4 162	4 298	4 328	4 908
	wskaźn	**100,0**	**104,6**	**173,0**	**198,3**	**216,2**	**236,3**	**282,8**	**347,5**	**385,0**	**397,6**	**400.4**	**454,0**
Gospodarstwo państwowe razem . . .	mil. zł	2 824	2 874	3 613	4 075	4 502	4 719	5 314	6 013	7 002	7 138	7 168	7 748
	wskaźn.	**100,0**	**101,2**	**127.9**	**144.3**	**159.5**	**167,1**	**186,2**	**212.9**	**447,9**	**252,8**	**253,8**	**274,3**

Tabela 10. Miesięczny fundusz płac ogółem w najważniejszych gałęziach przemysłu w milionach złotych.

Przemysł	miesiąc I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Węglowy	311,3	288,6	456,6	554,0	498,0	557,0	601,4	938,5	1 144,7	1 056.0[2])	1 117,1[2])	1 146,6[2])
Hutniczy	145,7	171,3	195.5	198.8	274.8	330,6	276,3	386,1	388,9	525,1	523,9	504,4
Metalowy	121,0	132,4	172,5	201,8	244,5	275,2	325,8	370,9	380,4	428,8	436,5	454,8
Włókienniczy	189,6	192,2	630.5	624,2	655,6	688,3	855,6	1 040,5	1 156,8	1 302,6	1 333,2	1 352,8
Spożywczy MA i H[1])	33,6	51,9	67,7	79,9	83,6	86,2	82,6	100,9	114.4	115,2	116,1	131.2

Tabela 11. Wskaźniki wypłat pieniężnych na pracownika

Dział gosbodarki narodowej	miesiące I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Przemysł podległy M. P i M. A. i H.	100,0	101,4	160,6	172,6	180,8	192,4	222,8	269,0	287,7	285,4	275,4	332,1
Cała gospodarka państwowa	100,0	99,3	122,5	132,4	141,9	144,0	156,0	175,2	199,1	198,9	195,2	218,7

1) od lipca bez przemysłu młyńsko-piekarniczego.
2) dane przybliżone.

Tabela 12. Wskaźnik wypłat pieniężnych na robotnika w głównych gałęziach przemysłu upaństwowionego.

Przemysły	miesiąc											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Węglowy	100,0	92,1	162,0	186,7	197,3	217,7	235,3	256,3	315,1	333,9	329,7	348,8
Hutniczy	100,0	124,5	147,1	180,0	181,8	201,3	206,9	200,7	204,7	278,8	283,4	277,0
Metalowy	100,0	103,2	168,2	179,8	182,4	192,8	212,4	208,3	209,2	234,4	218,9	233,5
Chemiczny	100,0	96,5	169,0	179,2	179,0	181,8	211,0	191,4	216,4	258,9	247,0	271,0
Włókienniczy	100,0	208,6	290,2	282,1	283,9	289,3	329,2	374,4	402,3	449,2	458,7	459,2
Energetyczny	100,0	104,5	120,1	122,1	124,0	126,0	141,6	135,8	131,3	.	198,0	184,0

dowo: obliczenie funduszu płac w maju na podstawie danych ZUSu z włączeniem pracowników nie podlegających ubezpieczeniu emerytalnemu daje kwotę 6.222 mil. zł. Przy wymiarze składek w ubezpieczeniu emerytalnym ZUS wlicza świadczenia pozapieniężne w wysokości zryczałtowanej, co uniemożliwia czynienie porównań z obliczeniami samego tylko pieniężnego funduszu płac (tabl. 9). Na razie zresztą, do chwili pełnego uruchomienia aparatu ubezpieczeń społecznych, dane ich nie obejmują w tej części wszystkich pracowników. Specjalnie co do r. 1946 dokonana w lutym zmiana podstaw obliczania składek ubezpieczeniowych wyklucza możliwość badania zmian funduszu płac uzyskanego w ten sposób.

Jak wynika z tych tablic, na przestrzeni 1946 roku gotówkowy fundusz płac wzrósł w gospodarstwie państwowym bez mała trzykrotnie, gdy zmiany cen i produkcji (wskaźniki obliczone przez Instytut) były w tym czasie mniej silne. Wzrost płac w służbie państwowej w kwietniu spowodowany był zwiększeniem liczby etatów, gdy w maju i wrześniu — podwyżką pensyj.

Wzrost funduszu płac w przemyśle upaństwowionym wykazuje gwałtowny skok w marcu: spowodowane to jest przeprowadzoną w tym czasie podwyżką płac oraz równoczesną zamianą punktów towarowych na równowartość w pieniądzach, co automatycznie spowodowało wzrost wypłat pieniężnych.

Obliczenie wielkości funduszu płac obejmuje z małymi zmianami grupy pracowników o liczebności obliczonej w tabl. 3; co do grup wymienionych w tabl. 4 istnieją jedynie dane fragmentaryczne. Tak np. znana jest wielkość fuduszu płac pracowników instytucyj ubezpieczeń społecznych w IV kwartale 1946 r.: wynosi ona 87 mil. zł m. es. dla ok. 17 tys. pracowników zatrudnionych w tym czasie. Fundusz płac w spółdzielczości oraz w samorządach i zakładach użyteczności publicznej obliczony został dla potrzeb Mieszanej Komisji Płac w czerwcu (maju) 1946 r.— były to jednak tylko szacunki. Brak jest danych co do wysokości kwot wypłat dla pracowników opieki społecznej i służby zdrowia, w wielu wypadkach zresztą zatrudnionych częściowo. Możnaby wprawdzie przyjmując pewne założenia obliczać wysokość funduszów płac dla tych grup pracowników, byłyby to jednak szacunki ze wszech miar dowolne. W szczególności w samorządach w r. 1946 nastąpiło uregulowanie uposażeń i dostosowanie ich do wynagrodzeń pracowników państwowych; przed tym panował tam kompletny chaos w tej dziedzinie. Niema również obecnie jeszcze żadnych zestawień GUSu w tym zakresie, a co do wydatków na wynagrodzenie pracowników opieki społecznej i służby zdrowia, można uzyskać tylko dane fragmentaryczne.

Specjalnie co do pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach prywatnych można by przyjąć założenie, że są oni wynagradzani w wysokości takiej, jak w przemyśle państwowym z tym, że otrzymują całe wynagrodzenie w gotówce; założenie to jest dowolne, a próby ankiet w tym zakresie, przeprowadzone przez Instytut, wykazały całkowitą bezowocność starań o ujawnienie płac tego działu gospodarki narodowej w obecnym czasie. Dokonywaniu szacunków w tym zakresie sprzeciwia się wielka różnorodność płac: warunki płacy różnią się zależnie od miejscowości i przemysłu oraz zawodu, podobnie jak i sposób wypłaty wynagrodzenia (w pieniądzu i w naturze). Możnaby wnosić, że zmiany poziomu zarobków następowały równolegle ze zmianami kosztów utrzymania, brak jednak obliczeń kosztów utrzymania w całej Polsce uniemożliwia dokonanie szacunku w ten sposób; wiadomo zaś, że koszty utrzymania zmieniały się niejednakowo, zwłaszcza na Ziemiach Odzyskanych. Z tych względów Instytut zrezygnował ze sporządzenia szacunku tego rodzaju.

3. Zarobki pracownicze.

Sam wzrost funduszu płac pieniężnych określa tylko wzrost sum pieniężnych przeznaczonych dla ogółu pracowników, nie daje jednak pojęcia o tym, ile więcej pieniędzy przypada na pracownika. Tablica 11 podaje wskaźniki wypłat pieniężnych na pracownika w całej gospodarce państwowej oraz w przemyśle upaństwowionym. Wskaźniki te oparte są na szacunkach, a obliczone zostały przez wyeliminowanie wpływu wzrostu stanu zatrudnienia na wzrost funduszu płac. Oczywiście są one niższe, niż wskaźniki wzrostu globalnej sumy wypłat. To, że wzrost wypłat w przemyśle upaństwowionym jest większy, niż w całej gospodarce państwo-

wej, wynika z bardzo niskiego poziomu płac w punkcie wyjściowym — w styczniu 1946. W służbie państwowej natomiast było szereg podwyżek w 1945 r., tak, że gwałtowne skoki nie były tu konieczne. Tabela 12 jest uzupełnieniem tabeli 11 w stosunku do przemysłów Ministerstwa Przemysłu. Daje ona analizę wzrostu zarobków w najważniejszych gałęziach przemysłu upaństwowionego, wykazując, jak dalece niejednolicie przebiegał ten wzrost w różnych przemysłach.

Stosunkowo najznaczniejszy wzrost wskaźnika wypłat pieniężnych w przemyśle włókienniczym tłumaczy się niskim poziomem wyjściowym, kiedy główną rolę grały punkty towarowe; zmiana tych punktów na gotówkę oddziałała naturalnie zwyżkowo na wypłaty pieniężne w stopniu silniejszym niż w innych przemysłach. Na odwrót, stosunkowo niski wskaźnik wypłat w przemyśle energetycznym tłumaczy się wysoką podstawą wyjściową i stałością systemu wynagradzania, w którym punkty towarowe grają mniejszą rolę, a podwyżka zarobków następuje w drodze podwyżki płac.

4. Wnioski ogólne.

Porównanie tabeli 3 z 11 wykazuje nam, że wzrost zarobków w gospodarce państwowej następował szybciej, niż wzrost zatrudnienia. Powodem tego był niewątpliwy fakt bardzo niskiego poziomu płac na początku 1946 r., co oddziaływało i wciąż jeszcze oddziaływuje ujemnie na atrakcyjność pracy najemnej. Wielu ludzi woli pracować camodzielnie, nieraz nie w swoim zawodzie, niż pracować za niskie wynagrodzenie. W obecnym stanie rzeczy tak miasto jak i wieś potrzebuje ludzi, nieliczna grupka bezrobotnych jest raczej zespołem przypadkowo pozbawionych pracy i obok nich ludzi, którym w każdych warunkach trudno znaleźć pracę, niż rezerwą rąk roboczych. Dlatego tendencja do wzrostu płac musi obecnie przeważać nad tendencją do wzrostu zatrudnienia, czego dowodzi wspomniane szybsze tempo wzrostu zarobków, aniżeli zatrudnienia w ostatnich miesiącach. Polski rynek pracy jest jeszcze niesłychanie płynny: obecny stan rzeczy cechuje się próbami znalezienia jakiejś nowej równowagi, w którejby pracownik chciał pracować i mógł wyżyć ze swojej pracy.

Należy przy tym podkreślić okoliczność wielkiej wagi, mianowicie fakt, że części wzrostu gotówkowego funduszu płac odpowiada spadek funduszu płac pozapieniężnych, że sam wzrost wielkości sum pieniężnych wypłacanych pracownikom nie oznacza jednakowego wzrostu ich siły nabywczej. Mamy tu do czynienia z powrotem do normalnego sposobu wynagradzania, gdzie istnieje ustawowy zakaz wypłaty wynagrodzenia w naturze, a deputaty uzasadnione są czynnikami obiektywnymi (mleko dla pracujących przy ołowiu, czy odzież robocza dla pracowników budowlanych), lub zwyczajem (węgiel dla górników, cukier i mąka dla zatrudnionych przy ich wyrobie). Zmiany tego rodzaju nie pozostają bez wpływu na rynek pieniężny, zwłaszcza w systemie wielu cen, w którym obecnie żyjemy. Orientację w tych zmianach utrudnia znakomicie niejawność płac i zatrudnienia, polegającą na uchylaniu się wszelkimi sposobami od podawania prawdziwej wysokości wydatków na pracę ze strony pracodawców. W miarę normalizacji stosunków niejawność ta (istniejąca w pewnym stopniu i w zwykłych warunkach) będzie maleć, a osiągnięcie poziomu minimum społecznego płac usprawni zwalczanie wszelkich przerostów i nadużyć przez powołane do tego władze.

Przytoczone tu obliczenia (tabela 10 w porównaniu z tablicą 6) wykazują istnienie dużych rozpiętości zarobków. W tym stopniu jest to możliwe do utrzymania tylko w krótkim przeciągu czasu, na dłuższą metę wywołuje dążność do usunięcia różnic odczuwanych jako pokrzywdzenie. Wyrazem tej dążności są różne wskaźniki wzrostu zarobków w poszczególnych gałęziach przemysłu. Dalszy rozwój tych wskaźników będzie jeszcze ciekawszy, ponieważ w miarę zbliżania się do poziomu minimum społecznego rozpocznie się właściwa walka o utrzymanie lub zdobycie pożądanej pozycji społecznej, związanej z wysokością zarobków. W miarę wreszcie osiągania coraz lepszych warunków płac przemysł państwowy stanie się właściwym regulatorem stosunków w przemyśle prywatnym, czym jeszcze nie jest.

Referat ten nie daje pojęcia o poziomie zarobków, nie pokazuje porównań między obecną a przedwojenną stopą życia. Porównania takie, jakkolwiek efektowne, są niedość ścisłe, gdyż poziom życia obecnie zmienił się w stosunku do przedwojennego, niezawsze na niekorzyść, niemniej nawet tak skromna analiza pozwala na stwierdzenie, że w zakresie płac i zatrudnienia w omawianym okresie czasu nastąpiła wyraźna poprawa.

CENY

A. Cieślakówna

Wskaźnik ogólny cen wolnorynkowych detalicznych w Warszawie kształtował się w styczniu 1946 r. na poziomie 90,8 (kwiecień 1945 r. = 100) i do czerwca wykazywał stały wzrost, stosunkowo silniejszy w drugim kwartale (7,7%), niż w pierwszym (1,5%). W czerwcu osiągnął czasowe maksimum z poziomem 99,3, by po obniżce (6,5%) trwającej do sierpnia (poziom 92,8) znowu powrócić do zwyżkowej tendencji, w czwartym kwartale przybierającej znacznie na sile.

Porównanie ruchu cen w roku 1946 z 1945 wykazywało wyższy o 20% średni poziom wskaźników.

Zwyżka cen w okresie styczeń — marzec 1946 r. nie była zjawiskiem jednolitym dla wszystkich grup artykułów, gdyż ceny żywności i

Tablica 1. Wskaźniki cen wolnorynkowych detalicznych w Warszawie. Kwiecień 1945 r. = 100.

	1945 r.	1946 r.			
	IV	I	II	III	IV
Wskaźnik ogólny cen	92,7	92,2	99,3	96,8	121,4
Wskaźnik żywności i używek	78,6	95,0	91,5	77,7	96,4
Wskaźnik artykułów przemysłowych .	106,7	89,3	107,0	115,8	146,4

używek wzrosły o 12,5%, podczas gdy ceny artykułów przemysłowych spadły o 16,3%. Tendencja zwyżkowa cen żywności w pierwszym kwartale (o 21,8%) wypływała częściowo tylko z działania czynnika sezonowego. Obniżkę cen artykułów przemysłowych, głównie opału i nafty o 47,5%, oraz z półfabrykatów — mineralnych materiałów budowlanych (cegła, cement, wapno) o 7,4% daje się wytłumaczyć normalnymi zjawiskami sezonowymi. Pozostałe grupy półfabrykatów wykazywały jednak tendencję zwyżkową. W grupie „wyroby gotowe" spadek dawał się zauważyć w cenach tkanin — o 2,8% oraz urządzeń i sprzętów domowych — o 2%.

W drugim kwartale miał miejsce stosunkowo silniejszy wzrost ogólnego wskaźnika cen, niż w pierwszym. Ceny również wykazywały niejednolitą tendencję, ale odwrotną niż w poprzednim okresie.

Ogólny wskaźnik cen żywności maleje o 5,4% na skutek spadku cen przetworów zbożowych i pieczywa o 14,5%, tłuszczów o 31,9%, nabiału — 11,3%, mięsa o 2,9%. W odróżnieniu do tendencji zniżkowej, którą wykazywały powyższe grupy żywności, ceny ziemiopłodów poza zbożami dalej wzrastały o 16,4%.

Prawdopodobnie wynikało to ze zmniejszonej podaży na początku kwartału w przewidywaniu zwyżki cen w okresie przedżniwnym. Po wyjaśnieniu sytuacji przetrzymywane zapasy powróciły na rynek, powodując w lipcu silniejszą niż sezonową zniżkę cen. Cena wolnorynkowa cukru w ciągu całego okresu była ustabilizowana na poziomie ceny urzędowej.

Wskaźnik cen artykułów przemysłowych wykazywał w drugim kwartale wzrost o 19,8%. Wzmożony ruch budowlany w tym okresie wywołał wzrost cen półfabrykatów o 32%; zwyżkowały ceny gwoździ i wyrobów żelaznych o 106%, następnie blachy cynkowej o 64,2%, papy o 36% oraz mineralnych materiałów budowlanych o 17%. Utrzymywały się na poziomie ubiegłego kwartału tylko ceny papieru. Równolegle dawała się zauważyć zwyżka cen wyrobów gotowych o 19,7%. Ceny urządzeń i sprzętów domowych podniosły się o 33%, odzieży i obuwia o 15%, oraz mydła o 7,3%.

Kwartał trzeci był naogół okresem pewnego spokoju w zakresie kształtowania się cen. Porównanie końca drugiego i trzeciego kwartału 1946 r. wykazuje zniżkę ogólnego wskaźnika cen wolnorynkowych o 2,5%.

Wśród żywności bardzo wyraźny spadek wykazywały ceny ziemiopłodów poza zbożami, które obniżają się w okresie pożniwnym o 46,2%, oraz przetwory zbożowe i pieczywo o 24,5%. Ceny nabiału, tłuszczów i mięsa w maju osiągnęły minimum i od tego czasu dawał się zauważyć nieprzerwany wzrost. W omawianym kwartale zwyżka cen tłuszczów wyniosła 20%, nabiału — 12%, mięsa — 2%.

Ceny artykułów przemysłowych zachowały i w trzecim kwartale zgodnie z poprzednim kierunkiem tendencję rosnącą, jednak o charakterze nieco łagodniejszym. Zwyżkowa tendencja cen zanaczała się przede wszystkim w wyrobach gotowych, których wzrost w okresie czerwiec — wrzesień wynosił 15,6%. Podkreślić tu należy szczególnie silny wzrost cen odzieży i obuwia — 28,8%, urządzeń i sprzętów domowych — o 16,8%. Półfabrykaty wzrosły mniej niż w ubiegłym kwartale — o 5,9%. Również ceny opału i nafty wykazywały dużą stałość (wzrost o 1,9%).

W czwartym kwartale ruch cen wkroczył w fazę zwyżkową o ogólnym zasięgu. Wskaźniki kształtowały się na poziomie przeciętnie o

Tablica 2. Wskaźniki cen wolnorynkowych w Warszawie 1938 = 1.

	1945 r.	1946 r.			
	IV	I	II	III	IV
Ogólny wskaźnik cen	121,5	123,5	122,2	121,4	150,8
Wskaźnik żywności i używek	121,7	147,3	133,3	124,1	147,4
Wskaźnik artykułów przemysłowych .	121,3	99,7	111,2	118,7	154,3
Wskaźnik artykułów przemysłowych (bez uwzględnienia opału i nafty)	99,1	102,6	121,1	134,6	168,4

34% wyższym niż w czwartym kwartale poprzedniego roku.

Ogólny wskaźnik cen podniósł się w czwartym kwartale o 25,6% zarówno na skutek wzrostu cen żywności i używek (o 24%), jak i artykułów przemysłowych (o 26,7%).

Wzrost cen żywności o 23,9% wywołany był podniesieniem się cen wszystkich grup. Najsilniejszej zwyżce uległy ceny nabiału — o 46,5%, oraz ziemiopłodów poza zbożami — o 37%. Zwyżka cen cukru nie przejawiła się w większej mierze, na co oddziaływała interwencja rządu i podaż cukru importowanego. Ceny używek podniosły się o 26,7%. W grupie tej wzrosły także ceny wolnorynkowe spirytusu.

Z artykułów przemysłowych, których wzrost wynosił 26,7%, najsilniej zaakcentowana zwyżka miała miejsce w grupie „opał i nafta" o 51,3%, jednak była ona w dużej mierze zjawiskiem sezonowym. Wśród wyrobów gotowych w dalszym ciągu silnie podniosły się ceny odzieży i obuwia — o 31%, urządzeń i sprzętów domowych — o 36,8%. Ceny mydła wzrosły równolegle do cen tłuszczów — o 23,3%. Ceny półfabrykatów wykazywały zwyżkę o 14,0%, którą częściowo możnaby uzasadnić sprzyjającym budownictwu warunkom atmosferycznym, oraz dążeniom do wykańczania przed zimą rozpoczętych robót.

Tempo wzrostu cen w IV kwartale zmniejszyło się znacznie w końcu kwartału. Wzrost cen w październiku wynosił 12,6%, w listopadzie 10,7%, w grudniu już tylko 3,6%, pomimo szczególnie silnego działania czynnika sezonowego w tym miesiącu.

Wskaźniki cen obliczone przy podstawie 1938 r. = 100 wykazują inny układ relatywny wskaźników grupowych między sobą. We wskaźnikach przy podstawie kwiecień 1945 r. poziom cen artykułów przemysłowych jest wyższy od poziomu żywności i używek począwszy od maja 1946 r. (Patrz tablica 1). Przeliczenie wskaźników przy podstawie 1938 r. powodowało zmianę stosunków wskaźników. (Patrz tablica 2). W pierwszej połowie roku wskaźniki cen żywności i używek kształtowały się na poziomie zdecydowanie wyższym niż wskaźnik cen artykułów przemysłowych; natomiast w drugiej połowie oba wskaźniki dążyły do zrównania się. Przy uwzględnieniu wszystkich grup artykułów punkt zrównania ma miejsce w październiku, natomiast przy wyeliminowaniu wskaźnika opału i nafty, którego duża waga oparta na danych przedwojennych wynika z udziału węgla w całokształcie obrotów, a nie ze spożycia przez konsumenta, wskaźniki cen artykułów przemysłowych podnoszą się dosyć silnie powodując zrównanie ze wskaźnikiem żywności i używek już w sierpniu. W dalszych miesiącach wskaźniki obu grup wzrastają prawie równolegle. Na koniec roku 1946 poziom wskaźników wynosił: ogólny wskaźnik cen 150,8, żywność i używki 147,4, artykuły przemysłowe 154,3, artykuły przemysłowe bez uwzględnienia opału i nafty 168,4.

Podgrupa półfabrykatów: gwoździe, blacha cynkowa, papa, której ceny bardzo silnie podnosiły się w ciągu okresu powojenego, osiągnęła poziom wskaźników przy podstawie kwiecień 1945 r. około 230. Wynikało to z zastoju inwestycyjnego w okresie podstawowym. Przy przeliczeniu na podstawę 1938 r. poziom tej grupy kształtował się relatywnie niżej w ciągu całego okresu, niż ogólny wskaźnik cen. Wśród żywności podobny stosunek zachodzi w grupach: przetwory zbożowe, pieczywo, cukier oraz tłuszcze. Ceny tych artykułów w końcu 1946 r. były o około 30% niższe niż w kwietniu 1945 r., jednak przy przeliczeniu wskaźników na podstawę 1938 roku poziom ich był najwyższy w grupie żywności i używek.

Wskaźniki przeliczone na podstawie 1938 r. mają jedynie znaczenie orientacyjne. Stosunki wskaźników żywności i używek oraz artykułów przemysłowych nie oznaczają kształtowania się nożyc cen pomiędzy cenami artykułów rolnych i przemysłowych, gdyż opierają się na cenach detalicznych miejskich, zawierają więc marżę przerobu i pośrednictwa, która w kolejnych okresach nie była jednakowa, a wagi poszczególnych grup nie są obliczone ani według spożycia konsumenta miejskiego, ani wielkości wytworzonych przez producenta rolnego.

Równie istotnym jak poziom cen zjawiskiem są różnice cen w różnych okręgach kraju.

Ceny żywności w większych miastach Polski [1]) w stosunku do cen Warszawy wykazywały w r. 1946 dużą rozpiętość. Najwyższy ogólny wskaźnik cen żywności od stycznia do maja włącznie miał miejsce w Wałbrzychu, podczas gdy najniższy w Częstochowie i Lublinie. Od maja począwszy wskaźnik ogólny żywności w Wałbrzychu malał i dążył do zrównania z poziomem cen w Warszawie, natomiast na najwyższym poziomie utrzymywał się wskaźnik w Gdańsku. W okresie czerwiec—grudzień kształtował się na najniższym poziomie wskaźnik dla żywności w Kaliszu. Wahania cen żywności są dość znaczne w poszczególnych miastach, jednak daje się zauważyć coraz to mniejszą rozpiętość w kolejnych kwartałach. Przeciętne odchylenie wskaźników cen żywności w większych miastach od cen warszawskich wynosiło w pierwszym kwartale 8,6, w drugim kwartale 7,3, w trzecim — 5,8, w czwartym — 4,7, spadając w ciągu całego roku sprawozdawczego o 45%.

O podobnym ujednoliceniu rynku świadczy zmniejszenie się marży handlowej i przerobu w obrocie artykułami rolnymi, opracowane w Biuletynie IGN Nr 4 [2]).

Wskaźnik kosztów utrzymania Głównego Urzędu Statystycznego [3]) kształtował się w r. 1946 na poziomie niższym niż wskaźnik ogólny

[1]) „Wiadomości Statystyczne GUS'u" — Wskaźnik kosztów żywności w większych miastach Polski.

[2]) Biuletyn IGN Nr. 4, mgr Nowicki „Marża handlowa i przerobu w obrocie artykułami rolnymi.

[3]) Wiadomości Statystyczne GUS'u — wskaźniki kosztów utrzymania (bez uwzględnienia przydziałów kartkowych).

cen wolnorynkowych Instytutu Gospodarstwa Narodowego, zachowując jednak zgodną tendencję. Artykuły, objęte wskaźnikiem IGN, obok zmian dotyczących budżetów obrazują także zmiany kosztów inwestowania, które reprezentuje grupa cen półfabrykatów, wykazujących w r. 1946 szczególnie silnie dynamikę zwyżkową.

Wskaźniki: „żywność", i „alkohol i tytoń" opracowane przez GUS przebiegały w sposób zbliżony do wskaźnika żywności i używek IGN. Wskaźnik „opał i światło" (GUS-u) utrzymywał się na poziomie niższym niż analogiczna grupa wskaźnika IGN'u, co wynikało z hamującego wzrost działania pozycyj: „opłata za użycie prądu elektrycznego" oraz „zapałki". Wskaźnik cen odzieży i obuwia (GUS) kształtował się na poziomie wyższym niż wskaźnik IGN. W tej grupie GUS uwzględnia notowania cen artykułów, wskazujących duże zwyżki, podczas gdy do wskaźnika IGN wchodzą również pozycje mniej zmienne, jak: bielizna, kapelusz filcowy, śniegowce, półbuty mechaniczne. Różnicę poziomów wskaźników cen urządzeń i sprzętów domowych wyjaśnia pozycja GUS'u: „komorne".

OBRÓT ZAGRANICZNY POLSKI W 1946 R.

T. Witt

WSTĘP.

Zadaniem niniejszego referatu jest analiza struktury handlu zagranicznego oraz porównanie przedwojennych obrotów towarowych z obrotami w 1946 r. W celu uzyskania tego porównania należało sprowadzić wartość wymiany z roku ubiegłego do poziomu z 1938 r., wyceniając wszystkie dobra biorące udział w wymianie w okresie abdanym po cenach z 1938 r. Najprostszym — ale żmudnym — rozwiązaniem problemu otrzymania cen poszczególnych dóbr z 1938 r. okazało się wyzyskanie statystyki Handlu Zagranicznego GUS'u z okresu przedwojennego (Rocznik Handlu Zagranicznego część I, II i III 1938 r.), która uwzględnia nie tylko wartości dóbr biorących udział w wymianie, lecz również podaje ilość w sztakuch i w kwintalach. Nie zawsze jednak materiały, jakimi dysponowano w roku ubiegłym, zawierały wartości wagowe [1]), czasem dane wyrażone były w jednostkach powierzchni (np. w grupie artykułów tekstylnych), objętości (w wypadku gazu naturalnego), w parach, w sztukach, tuzinach, a nawet w kompletach i skrzyniach. W podobnych wypadkach wycenianie po cenach przedwojennych uzyskiwało taką dokładność, z jaką można było ustalić stosunek wagi danych artykułów do jednostek wymienionych w obecnych materiałach statystycznych.

Drugim momentem ważniejszym, który zadecydował, iż uzyskane liczby są jedynie grubym szacunkiem, jest zmiana gatunku poszczególnych artykułów wymiany — zmiana właściwie nieuchwytna — przede wszystkim w dostawach UNRRA. Jakkolwiek różnice w gatunkach były prawdopodobnie obustronne, co przy około 1.500 pozycjach dawałoby gwarancje niewielkiego stosunkowo błędu, to istnieją uzasadnione przypuszczenia, że w masie obrotu zagranicznego — per saldo — występują wyraźnie tendencje pogorszenia się gatunków dóbr, tak importowanych jak i eksportowanych. Pomimo więc zastosowania pewnego klucza zmniejszenia wartości np. dóbr używanych, lub artykułów, co do gatunku których posiadano pewne informacje, liczby wyrażające wartość obrotów są za wysokie, przede wszystkim na odcinku UNRRA, oraz kolejno na odcinku importu i eksportu, przy czym błąd dla dostaw UNRRA dochodzić może do ¼ ich wartości.

Trzecim momentem powiększającym błąd obliczeń jest występowanie w obrotach w roku ubiegłym znacznych ilości towaru zbiorowego, jak np. paczek żywnościowych, wyposażeń i zapasów sanitarnych, urządzeń warsztatowych itp. Szacunek wartości podanych grup po cenach przedwojennych był przeważnie bardzo trudny i opierał się na informacjach poszczególnych resortów państwowych.

IMPORT.

1. **Analiza ilościowa** — (volumen).

Import w okresie omawianym składał się z dwóch uzupełniających się strumieni: dostaw UNRRA — 78,4% wartości całkowitego przywozu i importu w ramach normalnych tranzakcji handlowych — 21,6% [2]).

Wskaźnik przywozu dla roku ubiegłego osiągnął poziom 158 przy 1938 = 100. Wzrost ten okaże się jeszcze bardziej jaskrawy, jeśli uwzględni się zmianę liczby ludności. W 1938 r. wartość importu na głowę wynosiła przeciętnie około 38 zł; w 1946 r. — ca 87,5 zł przedwojennych, co daje wskaźnik równy 230. Jakkolwiek powiększenie strumienia importu w roku ubiegłym jest bardzo wyraźne w porównaniu z 1938 r., to jednak wydaje się, iż wzrost wartości przywozu jest mniejszy, niż należałoby się spodzie-

[1]) Materiały, jakimi dysponował Instytut Gospodarstwa Narodowego w roku ubiegłym, zawierały dane o wartości obrotów zagranicznych wyrażone bądź w złotych obecnych, za wyjątkiem dostaw UNRRA, bądź w dolarach, przy czym w dolarach wyrażone były z reguły zestawienia globalne całkowitego przywozu lub wywozu za poszczególne miesiące. Dla celów Instytutu cyfry te nie odgrywały większej roli, służąc niekiedy jako końcowe sprawdziany przeprowadzonych obliczeń.

[2]) W ramach umów handlowych i poza umowami.

wać, wziąwszy pod uwagę przedwojenne cyfry przywozu z lat dobrej koniunktury po cenach z 1938 r. Pomimo wielokrotnie zwiększonych potrzeb w roku ubiegłym na odcinku surowców, dóbr inwestycyjnych i konsumcyjnych, spowodowanych ogólną odbudową gospodarczą kraju oraz zagospodarowaniem Ziem Odzyskanych, wartość importu w 1946 r. jest stosunkowo znacznie niższa niż w latach uwzględnionych w poniższym zestawieniu:

Niedobór tych artykułów (jako saldo handlu zagranicznego) spowodowany zniszczeniami wojennymi, polityką okupacyjną, oraz zagospodarowaniem Ziem Odzyskanych, wyniósł w roku ub. 1036,2 tys. ton.

Pozycja prawie wszystkich powyższych artykułów w imporcie posiada niewątpliwie charakter przejściowy, a zmniejszenie się jej w najbliższych latach uzależnione będzie od postępu odbudowy rolniczej państwa, oraz od urodzajów.

Tabl. I. **Przywóz Polski w cenach stałych z 1938 r.**

	1927	1928	1929	1930	1931	1938	1946
Przywóz w mil. zł	2,233	2,556	2,640	2.287	1,775	1,300	2,061
Wskaźnik 1928 = 100	87,1	100	103.4	89,5	69,6	51,0	80,

Przyczyn powyższego zjawiska należy szukać w trudnościach natury ogólnej, których częściami składowymi były: trudności transportowe, administracyjne, finansowe, polityczne i wiele innych, związanych ściśle z okresem gospodarczego odrodzenia się zniszczonego wojną kraju.

2. **Analiza struktury importu.**

Zmiany w strukturze strumienia dóbr importowanych w porównaniu z okresem przedwojennym okazały się w wielu wypadkach w roku ubiegłym tak znaczne, że bez uciekania się do dokładnej analizy, a opierając się jedynie na spostrzeżeniach z życia codziennego, można było je bez trudu zaobserwować. Wszystkie te zmiany można podzielić na dwie kategorie:

a) zmiany o charakterze stałym, wynikłe z ogólnych zmian strukturalnych w związku z przesunięciem granic państwa;

b) zmiany przejściowe, spowodowane specyficznymi warunkami gospodarczego chaosu powojennego.

Podział taki wydaje się uzasadniony z punktu widzenia polityki handlu zagranicznego, oraz umożliwia odtworzenie obrazu struktury przywozu nie tylko w okresie badanym, lecz i w przyszłości, po unormowaniu się stosunków gospodarczych.

W referacie niniejszym analiza struktury przeprowadzona jest z uwzględnieniem podziału masy importowej na kategorię konsumcyjną, surowców i półfabrykatów, dóbr inwestycyjnych. W celu uniknięcia zbyt obszernego omówienia niniejszego zagadnienia ograniczono się do szczegółowszej analizy grup o największych absolutnych odchyleniach wartości importu w porównaniu ze stanem z 1938 r.

W y t w o r y p o c h. r o ś l i n n e g o (zboża, strączkowe, nasiona, kopra, mąki, kasze, słód i okopowe).

Wzrost importu tej grupy, wynoszący 150 mil. zł przedwojennych w porównaniu z rokiem podstawowym, wyda się jeszcze większy, jeżeli weźmie się pod uwagę eksport na tym odcinku sięgający w 1938 r. sumy 125,8 mil. zł.

Dostawcami Polski na odcinku tej grupy byli w roku ubiegłym: UNRRA w 50%, ZSRR w 49% i w niewielkich ilościach Czechosłowacja, Szwecja i Węgry.

P r z e t w o r y o w o c o w e, w a r z y w n e i j a g o d y

Podobnie jak pozycja zbóż i strączkowych, przetwory owocowe, warzywne i jagody, jedynie przejściowo znalazły się w imporcie polskim, z udziałem 7,3% wartości całkowitego przywozu w roku ubiegłym.

Były to wyłącznie dostawy UNRRA o łącznej wartości 150 mil. zł, pochodzące w większości wypadków z likwidowania zapasów żywnościowych armii alianckich, przeznaczone dla załagodzenia kryzysu żywnościowego i złego stanu zdrowia ludności obszarów dotkniętych w silnym stopniu zniszczeniami wojennymi. W 1938 r. w obrębie tej grupy importowano jedynie artykuły luksusowe, jak np. kompoty ananasowe itp. o łącznej wartości 217 tys. zł, eksportowano natomiast przetworów owocowych za 1317 tys. zł. Należy przypuszczać, że już w 1497 r. przywóz artykułów należących do grupy omawianej całkowicie ustanie, ewentualnie nawet pojawić się może pewna nieznaczna nadwyżka eksportowa w dziedzinie przetwórstwa owocowego opanowanego przez sektor spółdzielczy.

M i ę s o — w y t w o r y h o d o w l i.

Trzecią skolei grupą konsumcyjną, której przywóz w roku ub. najbardziej odbiegał od stanu z 1938 r., jest mięso i wytwory hodowli. Podobnie jak przy grupie zbóż i strączkowych można rozróżnić w tym wypadku niedobór rzeczywisty wynoszący dla roku ub. 140 mil. zł (106.172 ton), oraz niedobór potencjonalny, biorąc pod uwagę eksport polski w tej dziedzinie w 1938 r., sięgający 157 mil. zł. W okresie przedwojennym pierwszą pozycję w wywozie polskim obok węgla i drzewa zajmują wytwory hodowli, mięso i trzoda chlewna. Nie ma podstaw do twierdzenia, iż stan ten nie powróci z chwilą osiągnięcia przedwojennej liczby pogłowia bydła, trzody chlewnej i drobiu. Ze

względów biologicznych powiększenie pogłowia drobiu i trzody chlewnej może nastąpić znacznie szybciej niż powiększenie pogłowia bydła.

Przetwory mięsne, rybne itp.

Analogiczne uwagi można zastosować do grupy przetworów mięsnych i rybnych, której udział w r. ub. w ogólnej wartości importu był 30 razy większy niż w 1938 r. Również i na odcinku tej grupy bilans handlowy w roku podstawowym wykazywał saldo dodatnie w wysokości 62 mil. zł. Biorąc pod uwagę fakt, iż jedynym dostawcą artykułów tej grupy była UNRRA, wydaje się, że z chwilą ustania jej działalności znaczenie tej grupy w całości przywozu w najbliższej przyszłości zmaleje do poziomu przedwojennego. [4]).

Oleje mineralne, bitumy, asfalty.

Największą różnicę w stosunku do okresu przedwojennego w przywozie głównych grup artykułów wykazuje grupa olejów mineralnych, w której import w 1946 r. osiągnął wartość 279,4 mil. zł przedwojennych, czyli o 276 mil. więcej niż w roku podstawowym, kiedy udział tej grupy nie przekraczał 0,2% wartości całkowitego przywozu. W roku ubiegłym natomiast udział samych olejów mineralnych, gdyż bitumy i asfalt grały rolę podrzędną, wzrósł do 13,5% wartości ogólnego przywozu. Oczywiście w pozycji tej decydujące znaczenie miały paliwa płynne jak: benzyny, oleje i ropa traktorowa, a stosunkowo mniejsze nafta oświetleniowa i różne smary. Dostawcami paliw płynnych byli w 1946 r.: Związek Radziecki, Sowiecka Strefa Okupacyjna, oraz UNRRA, pod koniec zaś roku również Rumunia i Węgry. Zmianę tę należy uznać bezprzecznie za trwałą do chwili uruchomienia na szeroką skalę produkcji benzyny syntetycznej.

Bawełna.

W przeciwieństwie do powyżej omówionych grup bawełna [5]) wykazuje odchylenie ujemne od stanu z 1938 r., osiągające wartość 85,6 mil. zł przedwojennych. Udział tej grupy z 10,7% łącznego przywozu w roku podstawowym spadł do 2,6% w r. ub. Łącznie importowano w 1946 r. tkanin bawełnianych, przędzy i samego surowca za 53 mil. zł przedwojennych, z czego na dostawy UNRRA przypadło tylko 22,6%, resztę zaś importowano z ZSRR.

W 1938 r. przywóz surowca bawełnianego w ilości 78,5 tys. ton i wartości 116 mil. zł stanowił 84% wartości przywozu całej omawianej grupy, resztę stanowił import przędzy i nici — 11,9 mil. zł, oraz tkanin bawełnianych 10,5 mil. zł (saldo tych ostatnich było ujemne i wynosiło 6,5 mil. zł). W r. ub. natomiast importowano surowca bawełnianego w ilości 38 tys. ton o wartości przeszło 49 mil. zł, co stanowiło 92,5% wartości przywozu w danej grupie. Zmiany w strukturze importu w omawianej grupie wydają się zupełnie uzasadnione w związku z rozszerzonym aparatem przemysłowym w dziedzinie przemysłu włókienniczego. W przyszłości należy spodziewać się importu prawie wyłącznie bawełny surowej i jej odpadków, jednak w ilości nie tylko przekraczającej poziom z roku ubiegłego, ale również i stan z 1938 r.

Surówka, żelazo, stal i wyroby.

Następną grupą wykazującą niedobór przywozu w wysokości 77 mil. zł w porównaniu ze stanem z 1938 r. jest surówka, żelazo, stal i wyroby z nich. Podobnie jak w 1938 r. surówka i stal nie odgrywały większej roli w zeszłorocznym przywozie dóbr omawianej grupy. Udział ich przed wojną ograniczał się do 3,4% ogólnej wartości przywozu grupy, a w 1946 r. — jedynie do 0,3%. Jeżeli chodzi o żelazo, to importowano w 1938 r. poważniejsze ilości żelaza specjalnego i złomu. Największym jednak udziałem w wartości przywozu grupy odznaczały się wszelkie wyroby żelazne lub stalowe. Struktura importu w 1946 r. nie uległa większym zmianom, wyjąwszy zupełny i uzasadniony brak importu złomu żelaznego. Ilościowo natomiast wystąpił wyraźny i znaczny spadek przywozu wyrobów, jak również nieco mniejszy, żelaza specjalnego i stali specjalnej. Podobnie, jak w grupie poprzedniej, 83% udział UNRRA w dostawach roku ubiegłego zmusza rynek polski do szukania dostawców dla znaczniejszych odrazu obrotów, któreby wyrównały brak dostaw UNRRA w najbliższej przyszłości.

Środki transportowe.

Drugą grupą wyróżniającą się z kolei największym odchyleniem od rozmiarów przywozu w 1938 r. są środki transportowe, których import w roku ubiegłym osiągnął wartość w przybliżeniu 250 mil. zł przedwojennych, czyli o 200 mil. więcej niż w roku podstawowym. Udział tej grupy w imporcie ogólnym z 4% dla 1938 r. zwiększył się przeszło trzykrotnie dla roku ubiegłego. Były to głównie samochody, traktory, parowozy, wagony oraz ich części dostarczone Polsce w 95% przez UNRRA. Na pozostałe 5% złożył się przywóz samochodów ze Szwecji, Czechosłowacji, St. Zjednoczonych i ZSRR. Znaczny import środków transportowych w porównaniu z rokiem podstawowym umożliwił Polsce rozpoczęcie i kontynuowanie odbudowy gospodarczej w okresie, kiedy jednym z głównych jej hamulców były trudności komunikacyjne. Wziąwszy pod uwagę fakt, iż wojenny sprzęt samochodowy dostarczony przez UNRRA dosyć szybko się zużywa, tym bardziej, że dostawy części zapasowych były nieproporcjonalnie małe, należy przypuszczać, że uzupełnianie parku samochodowego będzie musiało przybrać znaczne rozmiary. Jakkolwiek więc tak znaczne zmiany na odcinku przywozu środków transportowych w porównaniu z importem przedwojennym można uważać za przejściowe,

4) Należy zwrócić uwagę na zwiększone możliwości krajowego przetwórstwa rybnego w związku z poszerzonym dostępem do morza.

5) oraz wyroby z niej: przędza, niedoprzęd, oraz tkaniny, nici.

wywołane powojennymi trudnościami komunikacyjnymi, to odnośnie powyżej uczynionych uwag wydaje się, iż rozmiary importu na odcinku pojazdów mechanicznych winny być o wiele większe niż przed wojną do momentu uruchomienia krajowej produkcji ciężarówek i traktorów.

K o t ł y, m a s z y n y, a p a r a t y i i c h c z ę ś c i.

Drugą grupą wykazującą prawie równe odchylenia ujemne od stanu importu z roku podstawowego, podobnie jak grupa bawełny są: kotły, maszyny, aparaty i ich części. Niedobór przywozu w tym wypadku sięga 84 mil. zł, a udział tych dóbr inwestycyjnych w ogólnej wartości przywozu spadł z 10% w 1938 r. na 2,2% w r. ub. Dostawy UNRRA na odcinku tej grupy wynosiły 77% łącznej wartości jej przywozu, co jest raczej niepocieszającym prognostykiem na przyszłość. Z chwilą bowiem ustania działalności UNRRA Polska będzie zmuszona szukać dostawców tych dóbr w warunkach silniejszej konkurencji. Jakkolwiek zmiany w przywozie na odcinku omawianej grupy należy uważać za przejściowe, to jednak wydaje się, iż powrót do poziomu przedwojennego oraz ewentualne przekroczenie go odbywać się będzie w tempie zwolnionym w związku z ogólnym niedoborem dóbr inwestycyjnych na świecie .

Oprócz powyżej wymienionych grup, reprezentujących największe absolutne odchylenia w wartości importu w porównaniu ze stanem z roku 1938, należy jeszcze wspomnieć o kilku innych, klasyfikując je w celu skrócenia analizy w dalszym ciągu na 3 grupy: inwestycjną, surowcową i konsumcyjną. Co do tej ostatniej można zauważyć, iż wykazuje ona prawie zawsze z reguły nadwyżki w porównaniu z rokiem podstawowym np.: import bielizny, odzieży i konfekcji osiągnął kwotę o 62 mil. większą, przywóz wyrobów ze skóry (obuwia) o 29 mil. zł, podobnie wyroby z kauczuku, przede wszystkim w formie butów płóciennych na gumowej podeszwie, wykazywały liczby znacznie większe niż przed wojną; następnie import żywności w postaci ryb i przetworów mącznych był o 45 mil. większy niż w roku podstawowym.

W przeciwieństwie do powyższych pozycji przywóz surowców i dóbr inwestycyjnych wykazywał najczęściej niedobory: w porównaniu ze stanem z 1938 r. najsilniejszą różnicę wykazuje pozycja wełny około 95 mil. zł, następnie grupy: skór surowych — 46 mil. zł, oraz metali kolorowych, ich stopów i wyrobów — 32 mil. zł; niedobór w pozycji maszyn elektrycznych, aparatów i przyrządów wyniósł około 17 mil. zł, natomiast w dziedzinie maszyn i aparatów rolniczych przywóz był nieco większy niż w 1938 r. Reasumując można powiedzieć, iż udział dóbr konsumcyjnych wzrósł przeszło dwukrotnie z 22,7% w roku podstawowym na 45,1% w r. ub., przy czym wzrost ten dokonał się przede wszystkim z powodu prawie pięciokrotnego powiększenia importu żywności, podczas gdy udział przywozu innych dóbr konsumcyjnych nieco zmalał, a volumen ich utrzymał się na poziomie r. 1938.

Udział dóbr inwestycyjnych zmniejszył się nieznacznie, lecz tylko z powodu 5-krotnego powiększenia przywozu środków transportowych, gdyż zasadnicza grupa dóbr inwestycjnych, na którą składały się wszelkie maszyny, aparaty, narzędzia i bydło zarodowe, partycypowała w ogólnym przywozie w r. ub. udziałem prawie trzykrotnie mniejszym niż przed wojną; wskaźnik przywozu tej grupy przy 1938 = 100 wyniósł jedynie 59. Podobnie udział 3-ej grupy—surowców i półfabrykatów—był znacznie mniejszy niż w roku podstawowym, mimo, że udział surowców energetycznych wzrósł z 0,45% na 12,7%, a ilościowo przywóz tych dóbr osiągnął wartość 45-cio krotnie większą niż przed wojną.

Stan rzeczy, jaki się wytworzył w 1946 r. z punktu widzenia importu dóbr konsumcyjnych i inwestycyjnych, nie można uznać za stały. Tendencje, jakie przypuszczalnie przejawią się już w roku bieżącym, zmniejszą udział przywozu dóbr konsumcyjnych, powiększając tym samym udział w imporcie dóbr produkcyjnych.

Kosztem pozycji transportu przy niezmienionym udziale energetyki powiększy się prawdopodobnie udział importu innych dóbr produkcyjnych. Ogólnie biorąc, struktura przywozu w najbliższej przyszłości wykazywać będzie cechy normalizowania się gospodarki krajowej, której potrzeby zwiększą się stopniowo w dziedzinie dóbr produkcyjnwch, malejąc w zakresie dóbr konsumcyjnych.

3. UNRRA.

W roku 1946 nieco mniej niż 4/5 całkowitej wartości importu pochodziło z dostaw UNRRA, która uznała doraźne potrzeby Polski za największe w Europie, a jedynie mniejsze od potrzeb Chin w skali światowej. Pomoc UNRRA miała na celu zaspokoić w sposób doraźny najbardziej konieczne potrzeby ludności przez dostarczenie żywności odzieży i obuwia; zahamować spadek zdrowotności społeczeństwa, wysyłając sprzęt sanitarny i lekarstwa; oraz pomóc w odbudowie i organizacji tak aparatu dystrybucyjnego jak i przemysłowego, dostarczając dobra produkcyjne i inwestycyjne. Pośrednią pomocą dla gospodarki kraju był fakt stworzenia tendencji deflacyjnych przez wewnętrzną sprzedaż artykułów UNRRA, co dało dodatkowe środki inwestycyjne dyspozycji gospidarczej państwa.

UNRRA ułatwiła również w dużej mierze start polskiemu hadlowi zagranicznemu, ponosząc ciężar prawie wszystkich najbardziej pilnych dostaw, których niezorganizowany w pełni polski aparat handlowy nie był w stanie—nawet przy istniejących kredytach — uruchomić w tak krótkim czasie.

Struktura dostaw UNRRA nie różni się zasadniczo od analizowanej powyżej struktury ogólnego importu, ponieważ w większości wypadków udział dostaw UNRRA w poszczególnych pozycjach importu przekraczał 75% wartości

Tabl. II. **Import z podziałem na dobra konsumcyjne, inwestycyjne i produkcyjne w 1946 roku w %%.**

Grupy	1938 r.	1946 r. Ogółem	1946 r. UNRRA	Wskaźnik 1938 r. = 100 ogółem	Wskaźnik 1938 r. = 100 UNRRA
Ogółem	100	100	100	158	124,5
I. Dobra konsumcyjne	22,7	45,1	49,9	314	274
A. Żywność i surowce do prod. żywności . .	12,5	38,7	41,8	488	413
B. Inne art. konsumcyjne	10,2	6,4	8.1	100	100
II. Dobra inwestycyjne	23,5	22,6	26,2	152	138
A. Maszyny, aparaty, narzędzia, bydło zarod.	19,2	7,2	7,3	59	47
B. Środki transportowe	4,3	15,4	18,9	564	540
III. Surowce i półfabrykaty	53,8	32,3	23,9	95	55
A. Surowce energetyczne	0,5	12,7	9,6	4.510	2.700
B. Inne srowce i półfabrykaty . . .	53,3	19,6	14,3	58	33

przywozu. Największe odchylenia od tego stanu rzeczy zaobserwować można w grupie papieru i wyrobów z niego, gdzie UNRRA partycypowała jedynie 7,3%-owym udziałem, następnie w grupie zbóż, gdzie dostawy UNRRA wyniosły nieco więcej niż połowę, oraz w grupie wytworów pochodzenia mineralnego, na odcinku których wysyłki UNRRA wyiosły niecałe 50%. Większy udział UNRRA zanotować trzeba w grupie przetworów chemicznych — 63%, oraz surowców włókienniczych — 69%. Dostawy UNRRA w zakresie dóbr konsumcyjnych wyniosły łącznie 807 mil. zł przedwojennych, czyli prawie trzykrotnie więcej niż przywóz tych dóbr w 1938 r. Udział żywności w stosunku do łącznej wartości dostaw UNRRA dóbr konsumcyjnych wyniósł 83,5%. Jeśli weźmiemy pod uwagę, iż ludność wiejska nie korzystała w zasadzie z artykułów żywnościowych dostarczanych przez UNRRA, wartość tych artykułów na głowę ludności miast osiągnęła w r. ub. cyfrę 90,8 zł przedwojennych [6]. Następujące ilości niektórych artykułów spożywczych UNRRA przypadły na mieszkańca miast w 1946 r. oraz przec ętnie na głowę w Polsce:

Z zestawienia powyższego wynika jasno, iż pomoc UNRRA na odcinku żywnościowym była bardzo znaczna, szczególnie dla ludności miejskiej przyczyniając się w silnym stopniu do złagodzenia w r. ub. poważnego niedoboru artykułów spożywczych produkcji krajowej.

W dziedzinie dóbr inwestycyjnych najwybitnieszą pomoc UNRRA okazała się w 1946 r. na odcinku środków transportu, osiągając wartość około 244 mil. zł przedwojennych. Grupa ta stanowiła 72,5% ogólnej wartości dóbr inwestycyjnych, dostarczonych w r. ub. Polsce przez UNRRA. Ogółem dostarczyła ona Polsce w r. ub. równowartość 138% całego przywozu dóbr inwestycyjnych w 1938 r.

Największymi pozycjami były tu:

samochody i inne pojazdy mechaniczne — 16.161 szt.

traktory — 2.673 szt.

maszyny rolnicze — 109 tys. ton o wart. ca 21 mil. zł.

parowozy — 75 szt.

wagony — 2.827 szt.

konie — 120.239 szt.

bydło — 15.148 szt.

Tabl. III. **Dane w kilogramach.**

	na mieszk. miast	na głowę w 1946	na głowę w 1938[1])
1. Ziarno i prod. zbożowe	54,3	16,8	213,4[2])
2. Mięso i produkty mięsne	11,2	3,5	22,4
3. Ryby i prod. rybne	6,2	1,9	2,3
4. Ser i mleko skondensowane . . .	12,3	3,8	?
5. Tłuszcze i oleje jadalne	5,7	1,7	4,0[1])
6. Cukier	0,25	0,08	12,2
7. Strączkowe	1,1	0,34	4,56
8. Jarzyny	0,13	0,04	?
9. Herbata, kawa, kakao	1,55	0,48	0,48
10. Owoce i prod. owocowe	6,56	2,03	0,12[3])
11. Zupy w proszku	1,36	0,42	—
12. Paczki żywnościowe i inna żywność .	8,96	2,78	—

[6]) Czyli około 22 dolarów obecnych. Liczby te są nieco za wysokie ze względu na przydzieloną żywność pochodzenia UNRRA obszarom przyczółkowym; z drugiej jednak strony kompensują tę różnicę uwzględnienie w liczbie ludności niewysiedlonych w r. ub. Niemców.

[1]) Dane z Małego Rocznika Statystycznego 1939 r. oraz Narodowego Planu Gospodarczego 1946 r.

[2]) Jedynie mąka pszenna i żytnia NBG 1946 r.

[3]) Tylko owoce i przetwory importowane w 1938 r.

Ogólnie biorąc dostawy UNRRA w zakresie dóbr inwestycyjnych w ca 19,5% przypadły rolnictwu, w ca 13% sektorowi zdrowia i w ca 67,5% przemysłowi, włączając w to instrumenty naukowe, maszyny dla robót lądowych, wyposażenie portowe i dla rybołóstwa morskiego. Wyłączając jednak środki transportowe [7]) odpowiednie udziały zmieniły się następująco: rolnictwo dysponowało dobrami inwestycyjnymi dostarczonymi przez UNRRA w ca 42%, sektor zdrowia w ca 28% i przemysł w ca 30%.

4. Dynamika importu w 1946 r.

Do różnic między przywozem w roku ubiegłym, a importem w 1938 r., jakie w niniejszej pracy wyodrębniono, dołączyć należy jeszcze jedną, wyrażającą się w wyjątkowo nierównym nasileniu importu w okresie badanym. O ile bowiem odchylenia w okresie przedwojennym nie wynosiły przeciętnie kwartalnie więcej niż 10% wartości przywozu za kwartał, o tyle w roku ubiegłym amplituda wahań wartości przywozu dochodziła do 100%, a mianowicie wartość przywozu w II kwartale r. ub. była prawie dwukrotnie większa niż w IV kwartale. Największe odchylenie od średniej kwartalnej wynosiło 146 mil. zł, co stanowiło 28,3% przeciętnej wartości importu kwartalnego.

W pierwszych trzech miesiącach r. ub. następuje znaczny wzrost przywozu w porównaniu do wartości przeciętnej kwartalnej w 1945 r. Spowodowany on jest w 95% przez powiększenie dostaw UNRRA. W następnym kwartale wzrost jest już nieco słabszy, przy czym rola UNRRA zmniejsza się do 69% wartości wzrostu. Kwartały III i IV r. ub. nacechowane są gwałtownym spadkiem dostaw UNRRA, których wartość w III kwartale spada o 31% w stosunku do kulminacyjnego nasilenia dostaw w kwartale II, a w ostatnich 3-ech miesiącach r. ub. wartość przywozu artykułów UNRRA jest niższa o 23% od przeciętnej kwartalnej wartości tego importu w 1945 r.

Inaczej nieco przedstawia się dynamika przywozu poza dostawami UNRRA w obu ostatnich kwartałach r. ub. Import ten rośnie jeszcze przez cały III kwartał, osiągając w tym okresie wskaźnik 252 przy podstawie średniej kwartalnej 1945 — 100. Pocieszający ten objaw znika niestety w ostatnim kwartale r. ub., w którym wartość tego importu spada o 14% w porównaniu z kwartałem poprzednim.

Znaczny spadek ogólnego przywozu może budzić uzasadnione obawy, iż w pierwszym kwartale r. b. skok, jaki wykonać będzie musiał import polski, aby osiągnąć planowany poziom przeciętnej kwartalnej na rok 1947 [8]), okaże się niewykonalny, biorąc pod uwagę kończące się dostawy UNRRA.

[7]) Włączając pozycję traktorów do dóbr inwestycyjnych przeznaczonych dla rolnictwa.

[8]) Przy planowanym na 1947 r. przeciętnym imporcie kwartal. w wysokości ca 535 mil. zł przewojennych, skok ten wyniósłby ca 39% w stosunku do wartości przywozu w IV kwartale r. ub.

5. Import według krajów pochodzenia [10]).

Utarło się już od dawna pojęcie korzystnego stanu rzeczy, o ile dane państwo posiada wielu dostawców, zabezpieczających je od nagłego przerwania importu na odcinku danego dobra czy też grupy dóbr, spowodowanego bądź zmianami koniunkturalnymi bądź tendencjami politycznymi.

Patrząc z tego punktu widzenia na rozwój polskiego przywozu w okresie badanym można twierdzić, iż nastąpiła z jednej strony znaczna poprawa stanu rzeczy w porównaniu z ostatnim kwartałem roku 1945, i z drugiej strony, że pozostaje jeszcze duża różnica co do liczebności dostawców polskich z okresem podstawowym.

Pod koniec r. 1945 Polska posiadała czynne stosunki handlowe z 6 państwami: ze Szwecją, Danią, Norwegią, Jugosławią, Węgrami i Rosją Sowiecką. Udział tej ostatniej w ogólnym przywozie na ultimo 12. 1945 r. wyniósł przeszło 92%. Poniższe zestawienie ilustruje znaczne rozszerzenie rynku importowego, jakie dokonało się w r. ub.

Na odcinku importu z takimi państwami jak ze Szwajcarią, Rumunią, Węgrami, Szwecją i Danią występują tendencje normalizacji rozmiarów przywozu, którego volumen osiągnął poziom zbliżony do stanu przedwojennego, z niewielkimi nadwyżkami w wypadku 4 pierwszych państw, ze względu bądź na stan odbudowy kraju, bądź na zmiany strukturalne, zmuszające do przywozu większej ilości niektórych surowców, jak np. produktów naftowych z Rumunii.

6. Wnioski.

Reasumując rozważania na temat importu w r. ub. można w skrócie wyodrębnić kilka charakterystycznych cech:

a) masa strumienia importowego była w r. ub. półtora razy większa niż w r. 1938;
b) dostawy UNRRA odegrały decydującą rolę, stanowiąc prawie 4/5 całkowitej wielkości przywozu;
c) około 40% wartości importu posiadało charakter doraźnej pomocy dla ludności Polski;
d) mimo okresu intensywnej odbudowy kraju volumen przywozu dóbr produkcyjnych nie przekroczył poziomu z 1938 r.
e) zmianą strukturalną importu posiadającą cechę stałości jest przywóz artykułów energetycznych, których w r. ub. był 45-krotnie większy niż w roku podstawowym.

Odrębną pozycją, powyżej nie uwzględnioną są tymczasowe dostawy reparacyjne z Niemiec. Od początku tych dostaw do końca r. ub. wartość ich wyniosła około 17 mil. dolarów. Głównymi pozycjami w 1946 r. były chemikalia — 3,8 mil. dolarów, rżne narzędzia — 2,3 mil dolarów, wagony i platformy kolejowe — 173 szt., benzyna syntetyczna — 5.800 ton, oraz kapelusze i trykotaże wartości około 1 mil. dolarów. [11])

[10]) Z wyłączeniem dostaw UNRRA.

[11]) Dane Minist. Żeglugi i H. Z.

Tabl. IV. **Import Polski według krajów pochodzenia towarów.**

	K r a j e	Udział w % % ogólnej wart. 1946 r.	Udział w % % ogólnej wart. 1938 r.	Wskaźnik importu 1938 = 100
1.	Z. S. R. R.	53,57	0,76	2.417
2.	Szwecja	16,12	3,47	158
3.	Radziecka Strefa Okup.	8,73	—	—
4.	Szwajcaria	6,79	2,08	112
5.	Węgry	3,21	0,61	179
6.	Rumunia	3,01	0,82	125
7.	Dania	2,82	0,83	85
8.	Wielka Brytania	1,32	11,40	4
9.	Czechosłowacja	1,20	3,13	13
10.	Stany Zjednoczone	1,16	12,20	3
11.	Norwegia	0,59	1,43	14
12.	Jugosławia	0,51	0,78	22
13.	Austria	0,43	—	—
14.	Bułgaria	0,32	1,50	0,73
15.	Holandia	0,15	2,83	1
16.	Belgia	0,07	4,08	0,6
	Ogółem wyszczególnione	100	35,0	36,1

Poza dostawami towarowymi Polska otrzymała w tym czasie 17 jednostek floty handlowej, 23.000 wagonów towarowych, 200 wagonów osobowych i 1987 parowozów.[11])

EKSPORT

1. Volumen i struktura wywozu.

Podobnie jak import, wywóz w r. ub. charakteryzował się znacznymi różnicami w porównaniu ze stanem w r. 1938. Rozmiary jego na skutek przyczyn natury ogólno gospodarczej, osiągnęły wartość jedynie 387 mil. zł przedwojennych, co stanowiło 32,7% wartości wywozu w r. podstawowym. Był to najmniejszy eksport jaki miał miejsce w Polsce od 1920 r.

Poniższe zestawienie ilustruje najważniejsze zmiany strukturalne jakie powstały w eksporcie polskim w porównaniu ze stanem z r. 1938.

Zestawienie na str. 27 obejmuje 9 artykułów, które odgrywały zasadniczą rolę w wywozie w r. ub. oraz daje porównanie ilościowe z wywozem ich w 1938 r. Eksport w 1946 r. był bardzo nieznacznie zróżniczkowany skoro 9 art. stanowiło przeszło 90% jego ogólnej wartości.

Obok cechy wymienionej powyżej, która świadczy o specyficznej strukturze wywozu w r. ub., można zanotować i inne, wyrażające się albo w braku niektórych pozycji, albo w relatywnie większej roli innych. Zmiany i różnice w porównaniu z okresem przedwojennym należy — podobnie jak w imporcie — podzielić na dwie ka-

Tabl. V. **Zmiany w strukturze wywozu Polski**
dane w %%.

	G r u p y	Udział w %% ogóln. wartości eksportu 1938 r.	Udział w %% ogóln. wartości eksportu 1946 r.	Wskaźnik eksportu 1938 = 100
I.	Wytwory pochodzenia roślinnego	11,1	0.06	0,17
II.	Żywe zwierzęta i ich wytw.	19.8	0.14	0.28
III.	Wytwory poch. mineralnego	21,2	73,0	112,4
IV.	Woski, tłuszcze, oleje, poch. roślin. i zwierzęc.	.	—	—
V.	Przetwory spożywcze, tytoń	8,0	0,4	1,79
VI.	Przetw. chemiczn. i farmaceut.	2,7	4,1	50
VII.	Skóry, futra i wyroby skórzane	1,3	0.4	11.6
VIII.	Surowce włókien. i wyroby z nich	5,0	9,2	61
IX.	Kauczuk, jego wyroby	.	—	—
X.	Drewno, korek i wyroby z nich	17,1	—	—
XI.	Papier i wyroby z niego	0,6	.	2
XII.	Wyroby kamieniarskie, ceramiczne i szklane	0.2	0,9	117
XIII.	Metale nieszlachetne i wyroby	10,7	10,4	31
XIV.	Maszyny, aparaty, sprzęt elektr.	1	.	.
XV.	Środki transportowe	0,04	—	—
XVI.	Wagi, narzędzia, instrumenty precyz.	.	—	—
XVII.	Broń i amunicja	—	—	—
XVIII.	Kapelusze, art. mody	.	—	—
XIX.	Wyroby różne towar zbiorowy	0,2	1,5	1,5
	O g ó ł e m	100	100	32,7

11) Dane Minist. Żeglugi i Handlu Zagranicznego.

tegorie, a mianowicie na zmiany przejściowe, zanikające w miarę normalizowania się stosunków gospodarczych, tak w kraju jak i zagranicą, oraz na zmiany, wynikające z przemian strukturalnych jakie zaszły na obszarze Polski. Do tych ostatnich zaliczyć należy przede wszystkim wyeliminowanie drzewa jako surowca wywozowego. Już przed wojną tak znaczny eksport drzewa jaki posiadała Polska nie był uzasadniony rozmiarami zasobów krajowych, będąc raczej narzędziem polityki finansowej równoważącej bilans handlowy. Obecnie po zdewastowaniu lasów należy myśleć raczej o imporcie drzewa, niż o jego eksporcie, który na dłuższy czas trzeba uważać za nierealny. Drugą pozycją tej kategorii jest pozycja lnu, którego udział w ogólnym wywozie wynosił 1,5%. Utrata podstawy surowcowej na odcinku lnu zmusiła w r. ub. przemysł włókienniczy do importowania tego surowca w ilości 8.000 ton.

Obok tych dwóch artykułów, które zmniejszają dosyć poważnie masę eksportową, wymienić można jeszcze wosk ziemny i parafinę; oba te dobra partycypowały łącznie 0,8%-owym udziałem w wywozie w 1938 r. W przeciwieństwie do wyżej wymienionych pozycyj ogólne zmiany strukturalne spowodowały już częściowo w r. ub. — a niewątpliwie zaważą w najbliższej przyszłości decydująco — na powiększeniu masy eksportowej polskiego handlu zagranicznego. Nietrudno zauważyć w tabeli VI, iż wszystkie prawie artykuły produkowane tak na dawnych ziemiach polskich jak i na Odzyskanych wykazują w r. ub. wyższe cyfry wywozu niż w r. 1938. Podobny sposób zaważą w przyszłości w wywozie polskim arykuły następujących przemysłów: metalowego, mineralnego, drzewnego i spożywczego, to jest przemysłów relatywnie silniej rozbudowanych na Ziemiach Odzyskanych, niż na dotychczasowym obszarze polskim.

wysyłki jaj, gęsi i cukru. Udział tych dóbr w eksporcie polskim wzrastać będzie stopniowo w miarę odbudowy rolniczej kraju, przy czym na odcinku cukru, spirytusu oraz artykułów hodowli nierogacizny, wzrost udziału będzie relatywnie szybszy.

Zupełnie wyjątkową rolę w wywozie w r. ub. odegrał węgiel, stanowiąc przeszło 2/3 ogólnej wartości eksportu. Jakkolwiek tendencje zmniejszania się udziału węgla w eksporcie należy uważać za zjawisko normalne w związku z rozszerzeniem liczby i zwiększeniem się wywozu innych artykułów, to jednak udział węgla i koksu w planowanej ilości przeszło 20 mil. ton na eksport, będzie w przyszłości prawdopodobnie większy niż przed wojną.[1])

Ogólnie biorąc w strukturze eksportu, który w r. ub. posiadał specyficzny charakter w porównaniu z okresem przedwojennym, nastąpiło przesunięcie na korzyść surowców, których udział wyraził się liczbą 90% w stosunku do łącznej wartości wywozu — podczas gdy w 1938 r. udział tych dóbr nie przekraczał 78%. Były to w r. ub. artykuły prawie wyłącznie przemysłowe, przy czym w 92% artykuły w stanie surowym lub prostej obróbki.[2])

2. Dynamika eksportu w okresie badanym.

Jakkolwiek wahania absolutne na odcinku wywozu były znacznie słabsze niż to miało miejsce w imporcie, to relatywnie odchylenia te i w tym wypadku należy uznać za poważne. W porównaniu do przeciętnej kwartalnej 1945 roku wartość eksportu w III kwartale r. ub., w okresie swego największego nasilenia na przestrzeni badanego czasu, była prawie trzykrotnie wyższa, tymczasem średnia kwartalna 1946 r. ukształtowała się na poziomie dwukrotnie wyższym. Na przestrzeni pierwszych 3-ch kwartałów

Tabl. VI. **Zmiany w udziałach procentowych 9 największych pozycji eksportu w 1946 r. w stosunku do ogólnej wartości wywozu, oraz wskaźnik eksportu tych dóbr przy podstawie 1938 = 100.**

Artykuły	Udział w % % ogól. wart. wywozu 1938 r	Udział w % % ogól. wart. wywozu 1946 r	Wskaźnik wywozu 1938 = 100
1. Węgiel i koks	19,1	67,4	115,0
2. Wyroby bawełniane	0,3	6,8	603,0
3. Żelazo, stal i wyroby z nich	8,0	6,6	26,8
4. Cynk i pył cynkowy	2,5	3,8	50,0
5. Cement	0,1	2,7	622,0
6. Soda	0,1	1,4	400,0
7. Biel cynkowa iołowiana	0,3	1,0	100,0
8. Szkło i ceramika	0,1	0,7	316,0
9. Bielizna i odzież	0,4	0,7	58,4
Ogółem wyszczególnienie	31,0	91,1	79,0

Wszystkie inne zmiany w strukturze eksportu w r. ub. posiadały charakter przejściowy i spowodowae były zniszczeniami wojennymi i polityką gospodarczą okupanta. Do nich zaliczyć należy brak wywozu artykułów rolnych i przemysłu spożywczego, wyjąwszy niewielkie

[1]) W r. ub. eksport węgla i koksu wyniósł nie całe 14 mil. ton.

[2]) Inowacją na odcinku eksportu jest eksport energii elektrycznej do Czechosłowacji o wartości około 13 mil. zł. przedwojennych.

Tabl. VII. **Eksport Polski według krajów przeznaczenia towarów wywożonych.** 1946 r.

Kraje	Udział %-owy w ogól. wart. eksportu		Wskaźnik eksportu 1938 = 100
	1938 r.	1946 r.	
Z. S. R. R.	0,12	68,21	18 351
Szwecja	6,03	13,32	72,2
Dania	1,38	4,36	101,
Anglia	18,20	4,20	7,5
Francja	3,76	3,78	32,8
Norwegia	1,79	1,87	35
Jugosławia	0,55	1,17	69
Czechosłowacja	3,64	1,15	13
Węgry	0,71	0,88	40
Austria	—	0,60	—
Rumunia	0,68	0,53	26
U. S. A.	5,31	0,40	2,4
Finlandia	1,83	0,40	7
Bułgaria	1,33	0,30	0,7
Szwajcaria	2,02	0,06	1,3
Egipt			
Argentyna			
Belgia	17,33	0,15	ca 7
Holandia			
Włochy			
Inne	35,32		
Ogółem	100	100	32,6

r. ub. zanotować można stały silny wzrost wywozu, dający następujący kolejny wskaźnik przy podstawie przeciętnej kwartalnej dla 1945 r. równającej się 100: dla I kwartału — 132; II — 218; dla III — 268, przy czym wzrost wywozu ogólnego jest szybszy i równomierniejszy, niż wzrost wywozu węgla, którego udział z 65,5% w 1945 r. zwiększa się do 72% w III kwartale r. ub. i ponownie spada do 49% w IV. W tym to okresie skutkiem skurczonych znacznie wysyłek węgla poza umownego do ZSRR zmniejsza się nie tylko o 51% eksport węgla w porównaniu z kwartałem poprzednim, ale również i cały wywóz.

29%-owy spadek w ostatnim kwartale, tak jak i spadek wywozu węgla, który był jego główną przyczyną, należy uważać za przejściowy, gdyż nie był on spowodowany obniżeniem się wydobycia węgla, lecz jedynie zmagazynowaniem go w celu późniejszego zwiększenia eksportu.

Z innych artykułów, wykazujących bądź wyraźną tendencję spadku, bądź wzrostu eksportu, należy wymienić cement oraz ceramikę i szkło należące do tych ostatnich, w przeciwieństwie np. do tkanin wełnianych, których pozycja w ciągu r. ub. stale malała — a w IV kwartale zupełnie znikła. Na stałym poziomie utrzymywał się wywóz metali nieszlachetnych i wyrobów z nich, przy czem tendencje wzrostu do III kwartału włącznie wykazywał cynk, blacha cynkowa i blacha dynamowa.

3. Eksport według krajów przeznaczenia artykułów wywożonych.

W związku ze stosowaniem w handlu zagranicznym umów kompensacyjnych układ obrotu z poszczególnymi krajami jest zbliżony tak na odcinku przywozu jak i wywozu. Zestawienie VII na str. 30 daje nam pełną listę odbiorców polskich w 1946 r. i ich udział w ogólnej wartości wywozu.

Podobnie jak na odcinku importu tylko jeszcze w większym stopniu Związek Radziecki partycypował w 1946 r. udziałem przeszło ²/₃ wartości ogólnego wywozu Polski. Reszta strumienia wywozowego — około 32% — dosyć równomiernie rozdzielona została między pozostałych odbiorców eksportu polskiego. Wyodrębnić należy jednak grupę 4 największych udziałowców: Szwecję, Danię, Anglię i Francję importujących w r. ub. łącznie 25% eksportu polskiego. Z grupy tej tylko Dania osiągnęła przedwojenny poziom przywozu, natomiast Wielka Brytania przywiozła z Polski towarów za niecałe 16,5 mil. zł. przedwojennych wobec 215,5 mil. w r. 1938.

Reasumując fakty podane w formie liczbowej przez zestawienie powyższe, należy przypuszczać, iż układ udziałów w poszczególnych odbiorów eksportu polskiego posiadał w r. ub. cechy do pewnego stopnia przypadkowe z przyczyn omówionych już w pierwszej części referatu.

Ogólnie biorąc kształtowanie się polskiego wywozu we wstępnej fazie odbudowy gospodarczej nacechowane było — szczególnie w pierwszej połowie r. ub. — pewnymi skokami, spowodowanymi polityką „łatania dziur". Wyłaniające się braki, hamujące produkcję, usunięte być muszą szybko przez odpowiedni import, który skompensowany musi być z kolei eksportem dóbr, pozostających w danej chwili w pewnej nadwyżce. Do tego rodzaju zjawisk zaliczyć należy wywóz cementu, który w pierwszym kwartale r. ub. spada przeszło dwukrotnie w porównaniu z wywozem przeciętnej kartalnej 1945 r.,

aby wzrosnąć ośmiokrotnie w II kwartale. Podobnie rzecz się miała z olejem kreozytowym, naftaliną, kadmem i butelkami.

W celu uzupełnienia całości obrazu w r. ub. należy dodać, iż podobnie jak materiały statystyczne dotyczące przywozu nie obejmowały całości strumienia importowanego, tak i dane dostępne Instytuowi co do masy wywożonej nie zawierały niektórych pozycyj, aczkolwiek informacje dodatkowe wskazywały na istnienie w r. ub. wywozu niektórych artykułów przemysłowych i surowców.

HANDEL ZAGRANICZNY.

FOREIGN TRADE

	Rok kwartał Year quarter	Wytw. poch. rośl. Agricultural products	Zwierzęta żywe i wytw. pochodz. zwierz. Livestock and products thereof	Wytw. pochodz. mineral. Mineral products	Woski, tłuszcze, oleje pochodz. rośl. i zwierzęc. Waxes, fats, animal and vegetable	Przetw. spożyw., tytoń Food products, tobacco	Przetw. chemicz. i farmac. Chemicals and pharmaceuticals	Skóry, futra, wyroby skórzane Hides, Skin and leather and products thereof	Surowce włókien. i wyroby Textile materials raw or semi-finished	Kauczuk, jego surogaty i wyroby Natural and artificial Rubber, and products thereof	Drewno korek Wood cork
		w tysiącach złotych po cenach z 1938 r. — in thousand zlotys at 1938 prices.									
Przywóz — Imports	1938	27 967	7 833	15 160	3 964	15 194	18 712	23 120	75 029	5 742	1 557
	1945	18 004	28 075	21 343	1 161	26 028	23 303	4 034	89 784	5 971	—
	w tym: UNRRA of which: UNRRA	12 296	26 328	2 461	1 161	22 810	22 157	3 217	75 936	5 780	—
	1946 I	12 607	49 359	44 228	945	104 594	13 049	7 299	86 754	7 672	464
	UNRRA	8 737	43 603	23 779	945	96 696	12 276	7 277	72 179	7 476	464
	1946 II	80 356	78 090	111 541	6 428	141 798	26 203	17 256	62 997	15 795	281
	UNRRA	38 822	75 981	60 008	6 309	140 984	19 214	17 256	53 922	14 882	40
	1946 III	85 543	71 769	100 650	3 942	95 557	16 943	5 342	12 863	7 258	474
	UNRRA	44 488	67 095	64 206	3 898	93 532	7 797	4 601	7 340	4 796	393
	1946 IV	21 514	40 548	74 765	68	56 895	11 659	5 551	36 730	7 296	525
	UNRRA	13 666	35 604	16 541	31	53 373	4 021	4 757	4 337	6 047	440
Wywóz — Exports	1938	33 010	58 737	62 926	84	23 848	8 054	3 817	14 678	185	50 675
	1945	—	—	34 712	—	—	1 417	—	7 630	—	—
	1946 I	—	—	39 879	—	—	2 011	313	11 922	—	—
	1946 II	52	—	86 112	—	—	3 801	177	5 565	—	—
	1946 III	3	—	103 365	—	—	6 037	1 197	7 002	—	—
	1946 IV	168	143	52 778	—	1 706	4 206	84	11 241	—	—

HANDEL ZAGRANICZNY (c. d.)

FOREIGN TRADE (cont.)

	Rok kwartał Year quarter	Papier i wyroby z niego Paper and products thereof	Wyroby kamieniarskie Quarry products	Metale nieszl. i wyroby z nich Nonprecious metals, and products thereof	Maszyny, aparaty, sprzęt elektrotechn. Electrical machinery, apparatus, and appliances	Środki transportowe Vehicles, and transport equipment	Wagi, narzędzia precyzyjne i instrumen. Scales, precision instruments and appliances	Broń i amunicja Ordnance and ammunition	Kapelusze, laski, artyk. mody Hats, walking sticks, fashion articles	Wyroby różne, towar zbiorowy Miscellaneous commodities	Ogółem Total	
		w tysiącach złotych po cenach z 1938 r. — in thousand zlotys at 1938 prices										w mil. $ U.S.A. in millions $,, [6])
Przywóz — Imports	1938	5 892	3 494	45 675	48 202	14 179	9 018	387	89	3 671	324 890	60,4
	1945	3 430	30	6 459	7 073	70 022	444		—	9 732	314 893	74,1
	w tym: UNRRA of which: UNRRA	167	30	5 021	6 494	61 325	444		—	9 732	255 359	—
	1946 I	526	142	13 094	15 026	119 277	20 413	—		49 633 [2])	545 082	123.5
	UNRRA	1	107	10 001	7 402	115 361	20 385	—	—	49 633	476 090	—
	1946 II	1 206	134	25 034	32 720	75 271	92			23 788 [3])	698 990 [1])	157,2
	UNRRA	238	134	24 130	18 523	70 433	83		—	23 788	564 741	—
	1946 III	570	3 124	9 846	28 209	40 831	159	—		8 425	491 505 [4])	125,5
	UNRRA	1	3 124	4 363	25 205	39 946	150	—		7 520	378 455	—
	1946 IV	1 021	273	13 919	28 004	20 949	1 362	—	—	5 874	326 953	81,5
	UNRRA	3	258	11 957	22 883	18 339	1 137	—	—	4 859	198 253	—
Wywóz — Exports	1938	1 910	748	31 919	2 872	1 097	296	6	347	962	296 178	55,2
	1945	—	219	5 625	—	—	—	—	—	—	49 603	19,3
	1946 I	—	661	10 466	—	—	—	—	—	—	65 252	24,3
	1946 II	—	192	10 600	25	—	—	—	—	1 689	108 188	27,5
	1946 III	—	522	11 185	20	—	—	—		3 500	132 863	37,6
	1946 IV	165	1 463	8 353	—	—	—	—		13 956 [5])	94 263	26,7

[1]) Łącznie z wartością przywozu z ZSRR w lipcu w wysokości 37,5 mil. zł.
Including imports from USSR in June amounting to 37,5 mil. zl.

[2]) W liczbie tej uwzględnione są dostawy sanitarne i urządz. szpitali przekazane przez UNRRA.
This figure includes sanitary supplies and hospital eq: ipment, delivered by UNRRA.

[3]) Łącznie z dostawami urządzeń technicznych, warsztatów reperac. itp.
Including supplies of technical equipment, workshop etc.

[4]) Nie uwzględniony import z ZSRR w lipcu w wysokości 37,5 mil. zł.
Not including imports from USSR in June amounting to 37,5 mil. zl.

[5]) W tym prąd elektryczny — 13.249 tys. zł.
In which the electricity — 13.249 thous. z'.

[6]) W dolarach obiegowych z 1946 r.
In USA dollars of 1946.

GENERAL SURVEY

W. Hagemejer

The economic situation in 1946 was developping favourably and the rate of reconstruction was sustained on a high level during the investment period of that year. The economic development of the year was for the first time the result of central planning of the production and use of materials as well as allocation of financ'al means. The first plan took place of the former unrelated rebuilding of individual production plants and installations and was the initial stage in economic planning for longer pericds. Thanks to the existing controls and the additional supply of UNRRA deliveries the disturbing effect of spontaneous price changes could influence the fullfilment of the investment plan only to a small degree.

Industrial Production was rising during the year, the relative rate of increase had to be slower than in 1945 when it depended solely on restarting existing plants. The net value of industrial production rose during the year by 37 per cent and the level reached by the and oi the year was 93,2 (1938 = 100).

The rate of increase was not uniform, the second and fourth quarters showing the fastest rate of increase. Production of investment goods was showing the highest rate of rise, amounting to 47 per cent as compared w:th the end of 1945 figure, the level reached by the end of 1946 was 85.1 (1938 = 100). Second was the production of consumers' goods, where the increase amounted to 38 per cent and the end of the year index number 77,8. Production of fuel and power rose by 29 per cent and reached the level 130,5 This relative order of indices of production was determined by the existing productive capacity of the branches of industry concerned and by the supplies of raw materials and not by the reconstruction program. Of individual industries the highest level of act'vity has been attained by production of electric energy, almost doubling the pre-war production (index 182.7), next comes the index for the engineering industry — 140.9. The lowest indices were in the leather, tobacco and the mineral industries. The low levels in these industr:es and temporary setbacks in other industries were due to lack of foreign raw materials or to the deficient equipment necessitating frequent stops for overhauls. The imports of industrial equipment are still a necessity and these imports were not suffic'ent in 1946.

Employment in industry was rising during the whole of 1946 and the Institute's employment index rose by 36.7 per cent, total employment in nationalized industr'es being 805 thousand workers by the end of the year. Efficiency of labour did not alter materially during the year and the increase in output was almost paralel to that of employment. Employment was rising pari passu with the supply of new labour, employed until then accasionally in irregular trade or not employed at all. Thus inspite of the cons'derable increase in employment, amounting to one third of the initial number employed, there were no signs of any critical tension on the labour market. There appeared during 1946 some unemployment, which was however of a marginal character and was limited to same categories of wage earners e. g. women and unskilled workers.

State Treasury. We have to distinguish two periods in 1946 — the first quarter until the end of March, with Governement expenses based on provisional plans, and the first budget period for the remaining there quarters of 1946. The first period was marked by a deficit of the State Finances. The expenses in this period were 12.513 mn zł and the receipts 8.576 mn zł, the total deficit amounting to 3.937 mn zł. Def:cit resulting from current expenses amounted to 1.155 mn zł, the rest i. e. 2.782 mn zł were the costs of reconstruction paid for from Treasury sources. In the following quarters receipts were gradually more then adequate to meet current expenses and for the total sum of current expenses of 50.054 mn zł there was a sum of 57.837 mn zł of receipts and a surplus of 7.783. Capital expenses were 9.933 mn zł and total deficit for the period was 2.150 mn zł.

Investments. The National Investment Plan for the three quarters of 1946 budgeted for an expenditure of a total sum of 38.164 mn zł for investments. Out of that total 13.384 mn zł were to be provided for from the State Treasury and 27.780 mn zł from credit operations. These sums were to be spent as follows: Transport and commun'cation about 42 per cent, industrial reconstruction 25 per cent and the rest for recostruction of residential buildings, agricultural credits etc. The sums actually spent amounted to 30.570 mn zł, including 9.933 mn zł from the State Treasury and 20.637 mn zł from bank credits.

These sums refer to credits granted and spent until the end of the year. Counting in sums spent with a delay during the first quarter of 1947, the execution of the plan reached 95 per cent of sums scheduled.

Money and Credit. The targets set by the Investment Plan formulated new demands on the money and credit structure. They necessitated new medium or long term investment credits and a sharp increase in short term credits for financing expanding production and sales. The total increase of short term credits was 42.310 mn zł during the year and outstanding credits at the end of the year amounted to 52.528 mn zł. This increase was used to meet the needs for cash reserves of industrial and commercial entreprises extending their operations and partly was the outcome of an increased wages and salaries bill of industry, due to an adjustment of wage rates to the costs of living. The total monthly income payments in nationalised industries rose from 1081 mn zł in January to 4908 mn zł in December 1946.

Outstanding medium and long term investment credits at the end of the year amounted to 22.389 mn zł, and they were granted almost entirely during the year. Credits granted for financing the Investment Plan exceeded the banks' operational means and they had to be refinanced by the National Bank of Poland, whose note issue was expanding accordingly and reached at the end of December 60.066 mn zł. The current expences of public administration were not a source of new note issue though the salaries were raised here too. Treasury debt in the National Bank of Poland which stood at 21.236 mn zł at the end of 1945 decreased to 21.000 mn zł at the end of 1946.

Prices. The lack of uniformity of the pricing system was maintained during the year. Different prices were changed in transactions within the State controlled part of the economy and different and higher prices in all other transactions. At the same time there existed a free market of goods and services with no quantitative limitations on purchases. Prices quoted here were highest and most sesitive to all fluctuations in market moods and anticipations. Under such circumstances the free market price level was a function of the rise of incomes generated by investments and of the propensity to spend these incomes and accumulated money savings. Profits and other incomes earned in the uncontrolled part of the national economy were rising with the rising monetary demand and the general shortage of goods on the markets. Trade in goods produced by the nationalized industries and sold at relatively low prices was playing some part in this process. The level of free market retail prices rose during the year by 31 per cent. A very important item in the total supply of consumers' goods were UNRRA deliveries, their total value can be estimated at 807 mn zł at 1938 prices. These supplies made it possible to maintain a low level of wages and salaries by supplementing the rations of those employed in public services and industry.

The role played by proceeds from sales of UNRRA supplies in draining surplus money from the market was not in proportion to the volume of these deliveries, this was due to low prices charged for these goods.

Adres Redakcji: Warszawa, ul. Krak. Przedm. 46/48, pok. 52, Tel. 89700 (92).

Nr 15 — Robotnicza Spółdzielnia Graficzna, Warszawa, Targowa 80. B. 37923